

Briseļē, 13.2.2017.
COM(2017) 69 final

KOMISIJAS ZIŅOJUMS PADOMEI UN EIROPAS PARLAMENTAM

**Ex post novērtējuma ziņojums par programmu "Pamattiesības un pilsonība" (2007.-
2013.gads)**

SATURA RĀDĪTĀJS

1	IEVADS.....	3
1.1	ZIŅOJUMA MĒRĶIS.....	3
1.2	METODOLOĢIJA UN INFORMĀCIJAS AVOTS.....	3
1.3	PROGRAMMAS PĀRSKATS	3
2	NOVĒRTĒJUMA REZULTĀTI.....	6
2.1	PROGRAMMAS ATBILSTĪBA	6
2.2	SASKAŅOTĪBA UN PAPILDINĀMĪBA.....	7
2.3	EFEKTIVITĀTE	10
2.4	ILGTSPĒJA UN PĀRNESAMĪBA	12
2.5	LIETDERĪBA UN VIENKĀRŠOŠANAS IESPĒJAS	15
2.6	EIROPAS PIEVIENOTĀ VĒRTĪBA	18
3	SECINĀJUMI.....	23

1 IEVADS

1.1 ZIŅOJUMA MĒRĶIS

Lēmumā, ar ko izveido programmu „Pamattiesības un pilsonība” (PP), Komisijai ir paredzēts pienākums iesniegt *ex post* novērtējuma ziņojumu par laikposmu no 2007. gada līdz 2013. gadam¹. Šo *ex post* novērtējumu² veica neatkarīgs ārējais novērtētājs, kam palīdzēja Komisijas dienesti.

Šā ziņojuma pamatā ir minētais novērtējums. Ziņojums ir strukturēts atbilstīgi galvenajiem novērtēšanas kritērijiem un attiecīgajiem jautājumiem. Kritēriji ietver atbilstību, saskaņotību un papildināmību, efektivitāti, ietekmi un ilgtspēju, lietderību un vienkāršošanas iespējas, kā arī Eiropas pievienoto vērtību.

1.2 METODOLOĢIJA UN INFORMĀCIJAS AVOTS

Šā galīgā novērtējuma pamatā ir:

- plašs pieejamās dokumentācijas apskats par 135 darbības dotācijām un 34 operatīvajām dotācijām, kurām piešķirti līdzekļi no PP programmas laikposmam no 2007. līdz 2013. gadam;
- programmas dokumentācijas, piemēram, lēmuma par izveidi, gada darba programmu un uzaicinājumu iesniegt priekšlikumus gan par dotācijām, gan publiskā iepirkuma līgumiem, apskats;
- citas tiešsaistē pieejamās informācijas, piemēram, ES politikas dokumentu, tīmekļa vietņu, lēmumu par saistīto ES programmu izveidi un tamlīdzīgu dokumentu apskats;
- 169 projektu (darbības dotācijas un operatīvās dotācijas) kvantitatīva analīze;
- PP programmas dotāciju saņēmēju tiešsaistes aptaujā sniegtās 71 atbildes analīze;
- 17 papildu interviju pieraksts ar projektu koordinatoriem / organizācijām, kas laikposmā no 2007. gada līdz 2013. gadam saņēma PP programmas dotācijas;
- četras darbības jomas intervijas ar Komisijas darbiniekiem.

1.3 PROGRAMMAS PĀRSKATS

PP programmu laikposmam no 2007. gada līdz 2013. gadam izveidoja ar Padomes 2007. gada 19. aprīļa Lēmumu 2007/252/TI (turpmāk tekstā — Lēmums par izveidi) kā daļu no programmas „Pamattiesības un tiesiskums”.

Lēmuma par izveidi 2. pantā ir izklāstīti četri vispārējie mērķi:

- veicināt tādas Eiropas sabiedrības attīstību, kuras pamatā ir pamattiesību ievērošana, kā atzīts Līguma par Eiropas Savienību 6. panta 2. punktā, tostarp tiesības, kas izriet no Savienības pilsonības;
- stiprināt pilsonisko sabiedrību un iesaistīt to atklātā, pārredzamā un pastāvīgā dialogā par pamattiesībām;
- apkarot rasismu, ksenofobiju un antisemitismu un visā Eiropas Savienībā veicināt labāku dažādu konfesiju un dažādu kultūru izpratni un lielāku iecietību;
- uzlabot saskarsmi, informācijas apmaiņu un tīklu sadarbību starp juridiskajām, tiesu un administratīvajām iestādēm un juridisko profesiju pārstāvjiem, tostarp atbalstot tiesisko apmācību, lai nodrošinātu labāku sapratni starp šādām iestādēm un speciālistiem.

¹ Padomes Lēmums 2007/252/TI (2007. gada 19. aprīlis), ar ko laikposmam no 2007. līdz 2013. gadam izveido īpašu programmu „Pamattiesības un pilsonība” kā daļu no vispārējās programmas „Pamattiesības un tiesiskums”, 15. panta 3. punkta d) apakšpunkts.

² Ārējā novērtētāja veiktā *ex post* novērtējuma ziņojums ir publicēts šeit:

http://ec.europa.eu/justice/grants1/files/expost_evaluations_2007_2013/frc_programme_evaluation_final_report.pdf, pielikumi:

http://ec.europa.eu/justice/grants1/files/expost_evaluations_2007_2013/frc_annex_1_2_and_3.pdf,

http://ec.europa.eu/justice/grants1/files/expost_evaluations_2007_2013/frc_annex_4_quantitative_analysis.pdf

Komisijas starpposma novērtējuma ziņojums ir publicēts šeit: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2011:0249:FIN:LV:PDF>

Programmas vispārējie mērķi papildina Eiropas Savienības Pamattiesību aģentūras, kas izveidota ar Regulu (EK) Nr. 168/2007, mērķus, proti, palīdzēt attīstīt un īstenot Kopienas politikas aspektus, pilnībā ievērojot pamattiesības.

Tāpat kā citas programmas, kas ir daļa no programmas „Pamattiesības un tiesiskums”, arī PP programma finansē dažādas darbības, izmantojot šādus mehānismus³:

- darbības dotācijas līdzfinansējuma veidā (līdz pat 80 % no kopējām izmaksām) īpašiem Kopienas nozīmes starpvalstu projektiem, kurus iesniedz dalībvalsts iestāde vai jebkura cita struktūra, starptautiska organizācija vai nevalstiska organizācija un kuri var ilgt ne vairāk kā divus gadus;
- operatīvās dotācijas, ar kurām sniedz finansiālu atbalstu (līdz pat 80 % apmērā) darbībām, ko veic nevalstiskas organizācijas vai citas organizācijas, kuru mērķi atbilst Eiropas interesēm;
- operatīvās dotācijas, ar kurām līdzfinansē izdevumus, kas saistīti ar konkrētu, juridiskajā pamatojumā minētu organizāciju (Eiropas Savienības Konstitucionālo tiesu konferences un Eiropas Savienības Valstu padomju un augstāko administratīvo tiesu asociācijas) pastāvīgo darba programmu; un
- konkursa kārtībā izraudzīti līgumi / publiskais iepirkums, lai īstenotu konkrētas Komisijas ierosinātas darbības, piemēram, analīzes un pētījumus, aptaujas un apsekojumus, rādītāju un vienotas metodoloģijas formulēšanu, datu un statistikas vākšanu, apkopošanu un izplatīšanu; seminārus, konferences un ekspertu sanāksmes, sabiedrisku kampaņu un pasākumu organizēšanu, tīmekļa vietņu izstrādi un uzturēšanu; informatīvu materiālu sagatavošanu un izplatīšanu; valstu ekspertu tīklu atbalstīšanu un pārvaldību; analītiskās, uzraudzības un novērtēšanas darbības utt.

PP programmas īstenošanas periodam (no 2007. gada janvāra līdz 2013. gada decembrim) piešķirtais kopējais budžets bija EUR 94,8 miljoni (sk. Tabulu 1-1).

Tabula 1-1. Plānotais PP programmas budžeta sadalījums (2007.–2013. gadam)

Dotācijām un līgumiem pieejamais budžets								
Gads	Projekti (darbības dotācijas)		Operatīvās dotācijas		Komisijas iniciatīvas		Kopējais budžets	
	Vērtība (EUR)	%	Vērtība (EUR)	%	Vērtība (EUR)	%	Vērtība (EUR)	%
2007.	5 505 000	51,9 %	2 100 000	19,8 %	2 995 000	28,3 %	10,60	100 %
2008.	5 800 000	50,0 %	2 100 000	18,1 %	3 700 000	31,9 %	11,60	100 %
2009.	9 200 000	64,8 %	1 300 000	9,2 %	3 700 000	26,1 %	14,20	100 %
2010.	10 195 000	73,9 %	1 400 000	10,1 %	2 205 000	16,0 %	13,80	100 %
2011.	9 290 000	67,3 %	1 000 000	7,2 %	3 510 000	25,4 %	13,80	100 %
2012.	12 235 000	80,0 %	1 000 000	6,5 %	2 065 000	13,5 %	15,30	100 %
2013.	10 900 000	70,3 %	1 000 000	6,5 %	3 600 000	23,2 %	15,50	100 %
	63 125 000	66,6%	9 900 000	10,4 %	21 775 000	23 %	94,80 m	

PP — gada darba programmas (2007.–2013.)

Laikposmā no 2007. gada līdz 2013. gadam Komisija publicēja:

- piecus uzaicinājumus iesniegt priekšlikumus darbības dotāciju saņemšanai: PP/DD 2007, 2008, 2009–2010, 2011–2012, 2013;

³ Padomes Lēmums 2007/252/TI (2007. gada 19. aprīlis), ar ko laikposmam no 2007. līdz 2013. gadam izveido īpašu programmu „Pamattiesības un pilsonība” kā daļu no vispārējās programmas „Pamattiesības un tiesiskums”, 4. un 8. pants.

- sešus uzaicinājumus iesniegt priekšlikumus operatīvo dotāciju saņemšanai: PP/OD 2007, 2008. finanšu gads, PP/OD 2008, 2009. finanšu gads, PP/OD 2009, 2010. finanšu gads, PP/OD 2010, 2011. finanšu gads, PP/OD 2012, 2012. finanšu gads un PP/OD 2013, 2013. finanšu gads.

Komisija finansēja arī 111 Komisijas iniciatīvas, īstenojot publiskā iepirkuma procedūras.

Tabulā 1-2 atspoguļots katrā programmas īstenošanas gadā finansēto dažādo darbību skaits.

Tabula 1-2 Finansēto darbību skaits gadā

	2007.	2008.	2009.	2010.	2011.	2012.	2013.	KOPĀ
Darbības dotācijas	18	26	49		42		Nav ⁴	135
Operatīvās dotācijas	3	7	4	6	0	10	4	34
Publiskais iepirkums	7	19	14	27	13	16	15	111

Lielākā daļa dotāciju (46 %) tika piešķirta valstu NVO, tostarp NVO platformām un tīkliem. Projektu otro lielāko daļu (19 %) vadīja Eiropas tīkli / platformas / forumi, kam sekoja valstu iestādes (piemēram, ministrijas) (6 %), pētniecības institūti (6 %) un augstskolas (6 %). Turklāt 5 % projektu vadīja vietējās pārvaldes iestādes, 4 % — citas izglītības / apmācības iestādes, 3 % — reģionālās pārvaldes iestādes un 5 % — cita veida organizācijas. Visbeidzot, 0,6 % projektu vadīja tiesas, dažādi valsts dienesti un prokuratūras.

PP programmas darbības dotāciju saņemšanai paredzētajos projektos 24 % pasākumu bija saistīti ar izpratnes veicināšanu, informēšanu un informācijas izplatīšanu, tam sekoja savstarpēja mācīšanās, paraugprakses apmaiņa, sadarbība (22 %), analītiskās darbības (20 %), atbalsts galvenajiem dalībniekiem (15 %) un apmācības pasākumi (13 %).

PP programmas operatīvo dotāciju saņemšanai paredzētajos projektos galvenie pasākumu veidi bija izpratnes veicināšana, informēšanas un informācijas izplatīšana (25 %), kā arī atbalsts galvenajiem dalībniekiem (24 %), savstarpēja mācīšanās, paraugprakses apmaiņa, sadarbība (23 %), analītiskie pasākumi (16 %) un apmācība (10 %)⁵.

⁴ Nav iekļauts šajā vērtējumā, jo šī novērtēšanas procesa laikā netika iesniegti galīgie ziņojumi.

⁵ Piecu to programmu *ex post* novērtējums, kas tika īstenotas saskaņā ar 2007.–2013. gada finanšu plānu. Īpašās programmas novērtējums: programma „Pamattiesības un pilsonība” (PP), ICF, 2015. gada 28. jūlijs, 4.–5. lpp.
http://ec.europa.eu/justice/grants1/files/expost_evaluations_2007_2013/frc_programme_evaluation_final_report.pdf

2 NOVĒRTĒJUMA REZULTĀTI

2.1 PROGRAMMAS ATBILSTĪBA

Programmas atbilstība ir novērtēta saistībā ar to, kādā mērā tās darbības pamatoti īsteno programmas mērķus un apmierina plašākas ES politikas vajadzības un mērķauditorijas vajadzības.

2.1.1 Programmas darbību atbilstība tās mērķiem

Lai nodrošinātu, ka programmas īstenošanas laikā tiek sasniegti mērķiem atbilstoši rezultāti, Komisija katrā gada darba programmā noteica prioritārās darbības jomas. Šīs prioritārās jomas noteica to darbību veidu, kuras tika finansētas ar darbības dotācijām, jo pieteikumu iesniedzējiem bija jāierosina darbības, kas ietilpst vienā vai vairākās prioritārajās jomās. Šīs prioritātes ik gadu varēja mainīties atbilstoši ES politikas darba kārtībai un praktiskajām vajadzībām dažādās nozarēs.

Pirmajā gada darba programmā, kas tika sagatavota 2007. gadā pēc Komisijas paziņojuma „Ceļā uz ES stratēģiju par bērnu tiesībām” pieņemšanas, bija iekļauta prioritāte, kas vērsta uz bērna tiesību aizsardzību. Mērķis bija sekmēt Apvienoto Nāciju Organizācijas Konvencijā par bērna tiesībām minēto bērnu tiesību labāku ievērošanu, īstenojot tādas pasākumus kā izpratnes veicināšanas kampaņas un bērnu specifisko vajadzību analīze. Šī prioritārā joma sasaucas ar plašāku mērķi sekmēt pamattiesību ievērošanu. Tādēļ konsekventa šīs jomas noteikšana par prioritāti vairāku gadu garumā ir uzskatāma par lietderīgu⁶.

2007. gada darba programmā par prioritāti bija noteikta arī rasisma, ksenofobijas un antisemitisma apkarošana. Tas atbilst PP programmas vispārējam mērķim attiecībā uz šo problēmu. Galvenais nodoms bija sekmēt tādu darbību īstenošanu, kas palīdz apkarot stereotipus un rasistisku attieksmi, izteikumus un vardarbību, ieviešot iniciatīvas, kuru mērķis ir sekmēt savstarpējo sapratni un izstrādāt starpkopienu pieejas. 2008. gadā tika pievienota vēl viena prioritāte — homofobijas apkarošana, un tās mērķis bija labāk identificēt un apkarot homofobisku attieksmi un ar homofobiju saistītos stereotipus. Šīs divas prioritātes tika saglabātas līdz pat 2013. gada darba programmas beigām⁷.

Lēmumā par izveidi nav minēta datu aizsardzība un tiesības uz privātās dzīves neaizskaramību, lai gan Komisija to noteica par prioritāro jomu jau 2007. gada darba programmā. Gluži tāpat kā bērnu tiesības, arī šī prioritārā joma sasaucas ar plašāku mērķi sekmēt pamattiesību ievērošanu un tāpēc atbilst PP programmas mērķiem. 2011. gadā tika noteikta papildu prioritāte, lai uzlabotu sadarbību starp datu aizsardzības iestādēm. Programmas darbības periodā šajā jomā noteiktajās prioritātēs nekādas izmaiņas netika veiktas⁸.

Lēmumā par izveidi ir minēts konkrēts mērķis „informēt visus cilvēkus par viņu tiesībām, tostarp par tiesībām, kas izriet no Savienības pilsonības, veicinot Savienības pilsoņu aktīvu dalību Savienības demokrātiskajā dzīvē”. Tāpēc šīs jomas piemērotība ir uzskatāma par ļoti augstu un prioritāte tai tika piešķirta visā programmas darbības periodā.

2008. gada darba programmā tika iekļauta prioritāte, kuras galvenais mērķis bija nodrošināt apmācību jautājumos, kas attiecas uz ES Pamattiesību hartu, uzlabojot juridisko, tiesu un administratīvo iestāžu un juridisko profesiju pārstāvju zināšanas un izpratni par Līgumā par Eiropas Savienību un ES Pamattiesību hartā iekļautajiem principiem. Šī prioritāte tika saglabāta līdz pat 2012. gada darba programmas izstrādei, kuras laikā par prioritāti tika noteikta arī plašākas sabiedrības izglītošana, īpaši pievēršoties projektiem, kuru mērķis ir panākt, lai personas, kas uzskata, ka viņu pamattiesības ir pārkāptas, vērstos attiecīgajās iestādēs⁹.

⁶ Turpat, 7. lpp.

⁷ Turpat.

⁸ Turpat.

⁹ Turpat, 8. lpp.

2.1.2 Uzaicinājumos iesniegt priekšlikumus izvirzītās prioritātes un izvēlētās darbības un to atbilstība politikai

PP programmā noteiktās un uzaicinājumos iesniegt priekšlikumus minētās prioritātes kopumā atbilst ES politikas tendencēm visā programmas īstenošanas laikā un, šķiet, ir pienācīgi palīdzējušas pielāgoties šīm politikas tendencēm¹⁰. Programmas prioritātes galvenokārt tika noteiktas politikas veidošanas struktūrvienībās saskaņā ar politikas darba kārtību un katras nozares praktiskajām vajadzībām. Šajā procesā bija iesaistīta visa hierarhiskā ķēde, un notika apspriešanās ar dažādiem ĢD. Šis process tika ieviests tādēļ, lai nodrošinātu prioritāšu atbilstību ES politikas tendencēm.

Piemēram, kopš 2010. gada viens no ES politikas darba kārtības mērķiem pilsonības jomā bija dzimumu līdzsvara sekmēšana Eiropas Parlamenta vēlēšanās. Nākamajā gadā šis jautājums tika noteikts par vienu no PP programmas gada darba programmas prioritātēm¹¹.

2.1.3 Programmas atbilstība mērķgrupu vajadzībām

PP programma bija visai populāra, un tika saņemts samērā liels pieteikumu skaits salīdzinājumā ar pieejamo finansējumu. Darbības dotāciju saņemšanai iesniegto pieteikumu kopējais skaits svārstījās no vien 66 pieteikumiem 2007. gadā līdz pat 257 pieteikumiem 2011.–2012. gadā. Operatīvo dotāciju saņemšanai vismazāk pieteikumu tika iesniegts 2007. gadā — tikai 11 pieteikumi, savukārt visvairāk pieteikumu — 52 — tika saņemts 2010. gadā¹².

Lielākā daļa tiešsaistes aptaujas respondentu bija saņēmuši vairāk nekā vienu PP programmas dotāciju un norādīja, ka prioritātes, kuras Komisija iekļāvusi uzaicinājumos iesniegt piedāvājumus, atbilst gan mērķgrupas specifiskajām vajadzībām (80 %), gan viņu valsts vajadzībām (86 %)¹³. Lielākā daļa intervēto respondentu (10 no 17 intervijām) bija apmierināti arī ar uzaicinājumos iesniegt priekšlikumus iekļautajām prioritātēm, un tikai divi no 17 intervētajiem respondentiem pauda neapmierinātību ar uzaicinājumiem¹⁴.

Taču nebija iespēju pārliecināties, vai projekta pasākumi, ieguvumi un rezultāti spēja nodrošināt mērķgrupas vajadzību apmierināšanu un vai tās arī faktiski tika apmierinātas. Vajadzību novērtējuma veikšana nav obligāta prasība dotāciju saņēmējiem. Taču, ja dotāciju pieteikumu iesniedzēji to būtu darījuši, tas būtu devis daudz skaidrākas norādes par viņu projektu atbilstību, uzlabojis viņu pētījumu kvalitāti un nodrošinājis atskaites punktu projekta panākumu novērtēšanai vēlāk. Projekti, kas nav pamatoti uz vajadzību novērtējumu, var būt atbilstīgi mērķgrupu vajadzībām, bet, neveicot vajadzību novērtējumu, rodas risks, ka būtu bijis iespējams izstrādāt atbilstīgākas metodes vai mērķgrupu atbalsta līdzekļus.

2.2 SASKAŅOTĪBA UN PAPILDINĀMĪBA

PP programmas mērķis aizsargāt pamattiesības vispārīgā veidā ietver arī bērnu tiesību aizsardzību. Programmā *Daphne* bērni ir iekļauti kā viena no neaizsargātajām grupām, kuras ar šīs programmas palīdzību tiek aizsargātas pret vardarbību. Bērnu aizsardzība ir arī viens no programmas „Noziedzības profilakse un apkarošana” (*ISEC*) vispārējiem mērķiem, īpaši uzsverot mērķi pasargāt bērnus no riska kļūt par noziegumu upuriem. Bērnu aizsardzība ir iekļauta arī Eiropas Bēgļu fonda un Eiropas Trešo valstu valstspiederīgo integrācijas fonda, kas risina bēgļu un pārvietoto personu jautājumus, mērķos, taču tikai attiecībā uz tiem bērniem, kuri ietilpst šo fondu mērķgrupās.

Rasisma, ksenofobijas, antisemitisma un homofobijas apkarošanas mērķi, kas ir daļa no PP programmas pamattiesību aizsardzības vispārējiem mērķiem, ir iekļauti arī programmā „PROGRESS” un Septītajā pamatprogrammā. Programmai „PROGRESS”, kuras mērķis ir aizsargāt iedzīvotājus pret

¹⁰ Turpat, 11. lpp.

¹¹ Turpat.

¹² Turpat, 13. lpp.

¹³ Turpat.

¹⁴ Turpat.

diskrimināciju, ir šaurāka specializācija, jo tās uzdevums ir palīdzēt sasniegt ekonomiskos un sociālos mērķus, kas noteikti stratēģijā „Eiropa 2020”. Programmas *Daphne* mērķis nodrošināt aizsardzību pret vardarbību konkrētām neaizsargātām grupām arī papildina šajā jomā noteiktos mērķus.

Visplašākās papildināmības iespējas un pārklšanās potenciāls tika konstatēts saistībā ar mērķi nodrošināt apmācību un tīklu sadarbību starp juridisko profesiju pārstāvjiem un praktizējošiem juristiem. PP programmas mērķis šajā jomā ir formulēts ļoti plaši — uzlabot kontaktus, informācijas apmaiņu un tīklu sadarbību starp juridiskajām, tiesu un administratīvajām iestādēm un juridisko profesiju pārstāvjiem. Tas ietver atbalstu tiesiskajai apmācībai, lai veicinātu labāku savstarpējo sapratni, taču kopumā ir vērstas galvenokārt uz apmācību pamattiesību jautājumos. Visplašākās papildināmības un pārklšanās iespējas ir ar Tiesiskuma un patērētāju ĢD programmu „Krimināltiesības” (*JPEN*) un programmu „Civiltiesības” (*JCIV*). *JPEN*, *JCIV* un PP programmu mērķis ir uzlabot valstu tiesu iestāžu darbinieku apmācību. Taču *JPEN* līdzekļus var piešķirt tikai krimināltiesību jomā īstenotām darbībām, savukārt *JCIV* līdzekļus — tikai civiltiesību jomā īstenotām darbībām. Tāpēc *JPEN* un *JCIV* programmu mērķi ir definēti precīzāk nekā PP programmas mērķi.

Nobeigumā jānorāda, ka visplašākās papildināmības iespējas tika konstatētas saistībā ar *JPEN* programmu un programmu „PROGRESS”. Papildināmības iespējas tika konstatētas arī ar *Daphne* un *ISEC* programmām. Analīzē netika konstatēta nekāda pārklšanās ar *CIPS* programmu (Terora aktu un citu ar drošību saistītu risku profilakse, gatavība tiem un to seku pārvarēšana), Eiropas Atgriešanās fonda (*ERF*) darbību un *DPIP* programmu (Narkomānijas novēršana un informēšana par narkomāniju)¹⁵.

2.2.1 Projektu būtība

PP programmā ietilpa tikai tādi projekti, kas pēc savas būtības bija transnacionāli. Valstu līmeņa darbības tika ietvertas tikai tiktāl, cik tās ietilpa plašākās transnacionālās darbībās. PP programma tika īstenota tiešās pārvaldības ceļā līdztekus citām finansēšanas programmām, kas tika ieviestas, lai atbalstītu ES politiku tiesiskuma, tiesību un līdztiesības jomā 2007.–2013. gadam. Saskaņā ar tiešās pārvaldības principu visu plānošanas un operatīvo darbu veic Komisija, kura uzņemas arī pilnīgu atbildību.

2.2.2 Finansētās darbības

PP programmas gada darba programmas prioritāšu izstrādes process ir viens no mehānismiem, kas palīdz nodrošināt saskaņotību starp PP programmu un citām ES programmām un politikas jomām. Šīs programmas un jo īpaši to gada prioritātes tiek izstrādātas ar dažādu dalībnieku atbalstu gan Komisijā, gan ārpus tās. Tādējādi programmas gada prioritāšu izstrādes procesā tiek atspoguļota virkne politikas prioritāšu.

Apskatot galvenajās tematiskajās jomās noteiktās prioritātes, tika konstatēti turpmāk norādītie gadījumi, kad prioritātes bija noteiktas tā, lai nodrošinātu saskaņotību un papildināmību un novērstu pārklāšanos¹⁶.

- Bērnu tiesību aizsardzība. 2008. gada un 2009.–2010. gada uzaicinājumos iesniegt priekšlikumus darbības dotāciju saņemšanai bija minēts atbalsts projektiem, kas paredzēti bērniem, kuri ir kļuvuši par noziegumu upuriem, tādējādi šie projekti papildina *Daphne* programmu.
- Rasisma, ksenofobijas, antisemitisma un homofobijas apkarošana. 2008. gada un 2009.–2010. gada uzaicinājumos iesniegt priekšlikumus darbības dotāciju saņemšanai bija minēts arī atbalsts darbībām ar mērķi apkarot stereotipus, kuru pastāvēšana vai izplatība kalpo par iemeslu vardarbīgiem incidentiem, tādējādi daļēji tiek papildināta *Daphne* programma.
- Saskaņā ar prioritāti „Homofobijas apkarošana” 2008. gada uzaicinājumā iesniegt

¹⁵ Turpat, 15. lpp.

¹⁶ Turpat, 16.–17. lpp.

priekšlikumus bija noteikts izņēmušs attiecībā uz darbībām, kuras dublē pasākumus, kas tiek īstenoti, lai apkarotu diskrimināciju nodarbinātības jomā. 2009.–2010. gada uzaicinājumā iesniegt priekšlikumus bija iekļauts līdzīgs izņēmums. Šo abu izņēmumu mērķis ir novērst pārklāšanos ar programmu „PROGRESS”.

- Pilsonība un aktīva līdzdalība Savienības demokrātiskajā dzīvē. Dažādos uzaicinājumos iesniegt priekšlikumus noteiktās prioritātes ietver gan izpratnes uzlabošanu par dalību ES vēlēšanās to ES iedzīvotāju vidū, kuri dzīvo kādā citā dalībvalstī, gan arī paraugprakses apmaiņu attiecībā uz ES pilsonības iegūšanas un zaudēšanas jautājumiem. Šī prioritārā joma nesniedz būtiskas papildināmības iespējas dažādos uzaicinājumos iesniegt priekšlikumus.
- Apmācība jautājumos, kas attiecas uz ES Pamattiesību hartu, un tīklu sadarbība starp juridisko profesiju pārstāvjiem un praktizējošiem juristiem. 2011.–2012. gada uzaicinājumā iesniegt priekšlikumus nebija iekļauti projekti, kuru galvenais mērķis bija jaunu tīmekļa vietņu izstrāde, lai tādējādi novērstu pārklāšanos ar projektiem, kuri jau tiek īstenoti, iespējams, publiskā iepirkuma rezultātā. 2013. gada uzaicinājumā iesniegt priekšlikumus par īpašu prioritāti ir noteikti projekti, kuru mērķis ir mudināt iestādes, kas izskata sūdzības par pamattiesību pārkāpumiem, izveidot pieņemamības kontrolpunktu sarakstus, un ir prasīts projektu priekšlikumos norādīt, kādu papildināmību un pievienoto vērtību tie nodrošina ES Pamattiesību aģentūras (FRA) veiktajam darbam.
- Datu aizsardzība un tiesības uz privātās dzīves neaizskaramību. Šajā prioritārajā jomā 2011.–2012. gada uzaicinājumā iesniegt priekšlikumus ir minēta „bērnu privātās dzīves neaizskaramības stiprināšana tiešsaistes vidē”, kas nodrošina iekšējo papildināmību ar prioritāro jomu „Bērnu tiesību aizsardzība”.

2.2.1 Projektu savstarpējo sinerģiju izveide

Tiešsaistes aptaujas rezultāti liecina, ka ir izveidotas dažādas sinerģijas ar citiem projektiem, kas ir finansēti no citām ES un valstu programmām¹⁷.

14 no 29 respondentiem norādīja, ka ir izveidojuši sinerģijas ar citiem PP programmas projektiem. Turklāt 21 respondents norādīja, ka ir izveidotas sinerģijas ar projektiem, kurus finansē no citām ES programmām, savukārt 23 respondenti minēja, ka sinerģijas ir izveidotas ar citām valsts/reģionālajām programmām, kurām ir līdzīgi mērķi. Septiņi respondenti aptaujā norādīja, ka ir izveidotas sinerģijas ar projektiem, kurus finansē no citām starptautisko līdzekļu devēju programmām.

Tiešsaistes aptaujas respondentu minētie izveidoto sinerģiju piemēri bija šādi:

- Projekta “*Assisting and reintegrating children victims of trafficking: promotion and evaluation of best practices in source and destination countries (ARECHIVIC)*” („Palīdzība bērniem, kuri kļuvuši par cilvēku tirdzniecības upuriem, un viņu reintegrācija: paraugprakses popularizēšana un novērtēšana izcelsmes un galamērķa valstīs” (ARECHIVIC)) vadītājs norādīja, ka projekta īstenošanas laikā izdevās izveidot ciešu saikni ar citiem projektiem, kas finansēti no citām ES programmām, kā arī ar starptautisko līdzekļu devēju finansētiem projektiem (piemēram, ar Eiropas Padomes projektu GRETA). Projekta laikā tika izveidotas sinerģijas arī ar citās dalībvalstīs īstenotiem projektiem, jo īpaši ar Slovākijas Nacionālās komisijas veiktajiem pasākumiem. Tiek uzskatīts, ka tas palīdzēja izveidot papildu mehānismus pārrobežu sadarbībai šajā jomā. Iepriekš minētā projekta vadītājs atsaucās arī uz sinerģijām ar projektiem, kas finansēti no ISEC programmas un Norvēģijas fonda līdzekļiem.
- Projekta “*ICUD (Internet: Creatively Unveiling Discrimination)*” ((Internets: diskriminācijas radoša atklāšana) vadītājs norādīja, ka projekta īstenošanas posmā notika cieša sadarbība ar citiem projektiem, kuriem ir līdzīgi mērķi un kuri tika finansēti no PP programmas un programmas DAPHNE III līdzekļiem. Projektu vadītāji apmainījās ar pieredzi un informāciju

¹⁷ Turpat, 18. lpp.

par projektu rezultātiem, tādējādi dodot projektu darba grupām iespēju mācīties vienai no otras un nodrošināt šī diskriminācijas veida efektīvāku apkarošanu. Vadītājs norādīja, ka projekta vadības grupas dalībnieki sniedza informāciju par projektu un tā rezultātiem citu projektu ietvaros organizētās konferencēs / semināros / sanāksmēs, iepazīstinot plašāku auditoriju ar projekta metodoloģiju un secinājumiem.

2.3 EFEKTIVITĀTE

Programmas efektivitāti nosaka tas, cik lielā mērā programmas īstenošanas laikā ir izdevies sasniegt tās mērķus, un tas, cik lielā mērā PP programmas projektiem ir izdevies sasniegt tajos noteiktos mērķus.

2.3.1 Programmas un projektu sasniegumi

Lielākā daļa ieguvumu sadaļā „Bērnu tiesības” (102 no 143) bija saistīti ar izpratnes veicināšanu un analītiskām darbībām un atbilda prioritātes mērķim (piemēram, pasākumi, grāmatas vai cita veida publicēti materiāli un pētījumi, vai pamatnostādnes par bērnu tiesību ievērošanas veicināšanu)¹⁸. Piemēram, projektā ar nosaukumu “*Children’s voices: exploring interethnic violence and children’s rights in the school environment*” („Bērnu balsis: vardarbības starp etniskajām grupām un bērnu tiesību ievērošanas izpēte skolas vidē”) tika izstrādāti detalizēti ziņojumi, kas sniedza ieskatu vispārīgos jautājumos par etnisko izcelsmi un vardarbību starp etniskajām grupām piecās dalībvalstīs. Informāciju un ieskatu jautājumos par vardarbību starp etniskajām grupām skolas vidē, par šīs vardarbības veidiem un šīs parādības apmēru sniedza arī kvantitatīvas izpētes aptaujas un kvalitatīvas izpētes aptaujas uz vietas.

Projektā “*Right to Justice: Quality Legal Assistance for Unaccompanied Children*” („Tiesības uz taisnīgu tiesu: kvalitatīva juridiskā palīdzība nepavadītiem bērniem”) tika sagatavots detalizēts ziņojums par šo tēmu, kura iepriekš nebija pētīta. Tika izstrādāts arī pamatprincipu kopums¹⁹.

Prioritātes, kurās galvenā uzmanība pievērsta rasismam, homofobijai un antisemitismam, tika noteiktas, lai sekmētu ar stereotipu, diskriminācijas un vardarbības apkarošanu saistītu projektu īstenošanu, kā arī tādas iniciatīvas, kuru mērķis ir uzlabot savstarpējo sapratni un izstrādāt starpkopienas pieejas.

Vairākos projektos, kam piešķirtas darbības dotācijas, tika izstrādāti ziņojumi, mācību un izglītojošie materiāli par rasisma, homofobijas un antisemitisma apkarošanu²⁰. Kā šāda projekta piemēru var minēt *German Autonomia Foundation* īstenoto, darbības dotācijas saņēmēšo 2009.–2010. gada projektu ar nosaukumu “*One Europe! Transnational Network of Citizens Actions promoting Intercultural Understanding and Mutual Respect*” („Viena Eiropa! Starpvalstu pilsoņu iniciatīvu tīkls, kas veicina dažādu kultūru izpratni un savstarpēju cieņu”). Projekta īstenošanas laikā tajā iesaistītajās valstīs (Dānijā, Bulgārijā, Ungārijā un Vācijā) tika veikti pasākumi vairāk nekā 20 vietējās teritorijās, lai informētu vietējos jauniešus un viņu sporta komandas par iecietības jautājumiem. Savukārt projektu “*Football for Equality – Challenging racist and homophobic stereotypes in and through football*” („Futbols par vienlīdzību — rasistisku un homofobisku stereotipu apkarošana futbolā un ar futbola palīdzību) un “*Football for Equality – Tackling Homophobia and Racism with a Focus on Central and Eastern Europe*” („Futbols par vienlīdzību — homofobijas un rasisma problēmas risināšana, īpaši pievēršoties Centrālajai un Austrumeiropai”) sniegtie ieguvumi bija materiāli un pasākumi izpratnes veicināšanai par homofobiju futbolā. Ieguvumi bija šādi: uzlīmes „Par futbola. Pret dzimumdiskrimināciju”; krekli ar logotipu „Futbols par vienlīdzību”; pret rasismu vērsts pasākums Prāgā; trīs informatīvi pasākumi Hamburgā; grupas *No Mantinels* uzvesta komēdija par homofobiju futbolā; ikgadējais futbola turnīrs pret rasismu un neiecietību; pret homofobiju vērsta konference *Eurogames* laikā Budapeštā; izpratnes veicināšanas dienas futbola fanu vēstniecībās Eiropas futbola

¹⁸ Turpat, 19. lpp.

¹⁹ Turpat.

²⁰ Turpat, 20. lpp.

čempionāta laikā.

Sākotnējais Komisijas mērķis, nosakot prioritāti „Datu aizsardzība”, bija sekmēt tādu darbību īstenošanu, kas nodrošina sabiedrības informēšanu par datu aizsardzības jautājumiem. Gadu gaitā šajā prioritārajā jomā galvenā uzmanība tika pievērsta bērnu privātās dzīves neaizskaramības stiprināšanai un privātās dzīves apdraudējumiem, ko rada elektroniskās saziņas līdzekļi, kā arī sadarbības stiprināšanai starp datu aizsardzības iestādēm. Saskaņā ar PP programmas ietvaros īstenoto 169 darbību kvantitatīvo analīzi projektu laikā īstenotās darbības šajā jomā galvenokārt bija saistītas ar izpratnes veicināšanu (piemēram, publicētie materiāli, reklāmas materiāli un pasākumi) un pētniecību, piemēram, datu vākšana un aptaujas. Citi ieguvumi bija saistīti ar savstarpējās mācīšanās pasākumiem, piemēram, mācību braucieniem un darbsemināriem. Projektā ar nosaukumu *“Données personnelles des droits? Sensibiliser et informer les jeunes citoyens européens”* tika izstrādāts ļoti kvalitatīvs ieguvums — komikss četrās valodās —, lai jauniešu vidū izplatītu informāciju par viņu tiesībām uz privātās dzīves neaizskaramību un datu aizsardzību tiešsaistē. Par īpaši vērtīgiem tiek uzskatīti arī šī projekta rezultāti²¹.

Projektā ar nosaukumu *“Children Protecting Personal Data and Privacy”* („Bērni aizsargā savus personas datus un privāto dzīvi”) tika radītas multiplikācijas filmas *“Sheeplive”* — sākumskolu skolotājiem paredzēts, tiešsaistē pieejams pedagoģisks materiāls bērnu izglītošanai par datu aizsardzību un tiesībām uz privātās dzīves neaizskaramību. Slovākijā tās ir valsts līmenī atzītas par vislabākajām šāda veida multfilmām, tās ir tulkotas visās ES valodās un ir izplatītas arī Krievijā un Ķīnā²².

Prioritārā joma „Pilsonība” ietver prioritātes, kurās galvenā uzmanība pievērsta visu iedzīvotāju līdzdalībai Savienības demokrātiskajā dzīvē, tostarp to ES iedzīvotāju līdzdalībai, kuri nav savas dzīvesvietas dalībvalsts pilsoņi. Gadu gaitā šī joma ir papildināta ar specifiskākām prioritātēm, piemēram, viena no tām attiecas uz dzimumu līdzsvara trūkumu Eiropas Parlamenta vēlēšanās. Šai prioritārajai jomai ir raksturīga koncentrēšanās uz ļoti konkrētiem un nereti arī tehniskiem jautājumiem (piemēram, izpratni par Direktīvas 2004/38/EK par pilsoņu brīvu pārvietošanos noteikumiem), kuru izpratnei nepieciešamas specifiskas un tehniska rakstura zināšanas. Tieši ar šo aspektu varētu izskaidrot samērā nelielo īstenoto projektu skaitu (21) un nelielo ieguvumu apjomu²³.

Šajā prioritārajā jomā veiktie pasākumi galvenokārt bija saistīti ar izpratnes veicināšanu, informēšanu un informācijas izplatīšanu. Piemēram, projektā ar nosaukumu *“Citizens IT Consular Assistance Regulation in Europe”* („Ar IT starpniecību iedzīvotājiem sniegtās konsulārās palīdzības regulējums Eiropā”) tika radīti tādi kvalitatīvi ieguvumi kā salīdzinošs pētījums par konsulārās aizsardzības tiesību aktiem un praksi dalībvalstīs un datubāze, kurā apkopoti attiecīgie valstu, Eiropas un starptautiskie juridiskie materiāli²⁴.

Prioritātes „Pamattiesības” mērķis vairāku gadu garumā bija uzlabot juridisko, tiesu un administratīvo iestāžu un juridisko profesiju pārstāvju, kā arī plašākas sabiedrības zināšanas un izpratni par Līgumā par Eiropas Savienību un ES Pamattiesību hartā iekļautajiem principiem. Šīs jomas projektos galvenokārt tika īstenoti tādi pasākumi kā apmācība un savstarpēja mācīšanās, paraugprakses apmaiņa un sadarbība, kuras mērķis ir panākt labāku savstarpējo sapratni starp iestādēm un speciālistiem²⁵.

2.3.2 Projektu ieguldījums ES un valstu politikas un tiesību aktu īstenošanā un izstrādē

Virksne PP programmas finansēto darbību ir palīdzējušas politikas un tiesību aktu izstrādē²⁶. Daži projekti bija īpaši paredzēti tam, lai, izmantojot dažādas metodes, uzrunātu politikas veidotājus valstu

²¹ Turpat, 21. lpp.

²² Turpat.

²³ Turpat.

²⁴ Turpat.

²⁵ Turpat, 22. lpp.

²⁶ Turpat, 23. lpp.

un ES līmenī. Tas tiek darīts, piemēram, organizējot tikšanās ar politikas veidotājiem, aicinot viņus uz darbsemināriem un/vai citiem informācijas izplatīšanas pasākumiem vai arī uz īsaietiem/konferencēm. Saskaņā ar projektos iesaistīto partneru sniegto informāciju politikas veidotāju uzmanība tiešām tika panākta. Lielākais vairums aptaujas respondentu (60 no 65) patiesi norādīja, ka politikas veidotāji reaģēja uz projekta/pasākumu īstenošanas laikā sniegto informāciju. 60 % no šiem respondentiem ziņoja, ka politikas veidotāji izrādīja zināmu interesi par projektu, savukārt 32 % gadījumu viņi izrādīja lielu interesi.

Politikas veidotāju pozitīvā reakcija izpaudās dažādos veidos. Visi aptaujas respondenti vienprātīgi norādīja, ka politikas veidotāji piedalījās ar projektiem saistītajos pasākumos. Citi politikas veidotāju līdzdalības veidi ietvēra informatīvo materiālu izplatīšanu (to minēja 59 % respondentu) un papildu finansējuma sniegšanu, lai atbalstītu (dažu) projektu darbību turpināšanu (to minēja 30 % respondentu). Mazāka, taču joprojām ievērojama respondentu daļa (18 %) norādīja, ka viņu īstenoto projektu rezultāti ir palīdzējuši panākt, ka politikas veidotāji izstrādā jaunu politiku vai arī veic pielāgojumus pašreizējā politikā. Šajos gadījumos pavisam noteikti var uzskatīt, ka projekti ir efektīvi palīdzējuši politikas un tiesību aktu izstrādē²⁷.

Īpaši jānorāda arī uz to, ka 51 % no 70 respondentiem ziņoja, ka ir baudījuši politikas veidotāju pozitīvu uzmanību, uz ko nebūt nav cerējuši. Šādas papildu uzmanības izrādīšana liecina, ka atsevišķu projektu ietekme ir bijusi lielāka nekā sākotnēji paredzēts, un tāpēc tos var uzskatīt par lietderīgiem²⁸.

2.3.1 Projektu efektivitāte izvirzīto mērķu sasniegšanas ziņā

Saskaņā ar kvantitatīvajiem pierādījumiem, kas apkopoti gala ziņojumu kartēšanas laikā, lielākajā daļā visu pabeigto darbības dotāciju un operatīvo dotāciju projektu visi pasākumi tika īstenoti, kā plānots (tas attiecas uz 70 no 115 dotācijām, par kurām bija pieejami gala ziņojumi, jo dažos projektos, kuriem finansējums tika piešķirts 2012. un 2013. gadā, līdz šī novērtējuma veikšanas laikam vēl nebija sagatavoti galīgie ziņojumi). Atsevišķos gadījumos šādu rezultātu sasniegšanai bija nepieciešamas izmaiņas darbinieku sastāvā, kāda partnerības dalībnieka aizstāšana ar citu vai arī papildu finansējuma piesaistīšana. Taču šīm izmaiņām bija tikai neliela ietekme uz finansēto darbību norisi (63 % no tiešsaistes aptaujas respondentiem (to bija 71) norādīja, ka šīs izmaiņas nekādi neietekmēja viņu īstenoto darbību rezultātus, savukārt uz būtisku ietekmi tika norādīts tikai piecos gadījumos)²⁹.

Piemēram, lai gan 2007. gadā īstenotajā darbības dotāciju projektā “*ARIES – Against Racism in Europe through Sport*” („*ARIES* — vērsšanās pret rasismu Eiropā ar sporta palīdzību”) vienu no tā sākotnējiem partneriem nācās aizstāt ar citu organizāciju un lai gan bija jāveic izmaiņas arī projekta darbinieku sastāvā, visi projekta mērķi tomēr tika sasniegti.

Vēl viens no projekta rezultātiem bija tiesībsardzības iestāžu darbinieku apmācība. 2010. gada darbības dotāciju projekta “*Fundamental Rights Education in Europe – F.R.E.E.*” („Pamattiesību izglītība Eiropā — *F.R.E.E.*”) vadītāja papildu intervijā norādīja, ka viņas īstenotais projekts ir būtiski ietekmējis policistu, cietuma apsargu un tiesu iestāžu darbinieku zināšanas cilvēktiesību jautājumos. Viņa uzskata, ka šāda apmācība īpaši bija nepieciešama policijas darbiniekiem Grieķijā, Itālijā un Rumānijā, kur saskaņā ar Eiropas Cilvēktiesību tiesas judikatūru cilvēktiesību pārkāpumi, ko veic tiesībsardzības iestāžu darbinieki, atkārtojas atkal un atkal. Jāpiebilst, ka šajās valstīs policijas darbinieki nekad iepriekš nebija apmācīti šajos jautājumos³⁰.

2.4 ILGTSPĒJA UN PĀRNESAMĪBA

Attiecībā uz ilgspēju tika analizēts, vai projektu sniegtie rezultāti, ieguvumi un ietekme ir bijusi ilgspējīga arī pēc projekta finansēšanas perioda. Novērtējumā tika noteikti trīs ilgspējas līmeņi:

- 1) īstermiņa ilgspēja, kas galvenokārt panākta, izplatot projekta rezultātus;
- 2) vidēja termiņa ilgspēja, kura ietver projekta rezultātu un/vai partnerību turpināšanos;

²⁷ Turpat.

²⁸ Turpat.

²⁹ Turpat, 26. lpp.

³⁰ Turpat.

3) ilgāka termiņa ilgtspēja, kas galvenokārt panākta, ar nelielu papildu finansējumu vai bez tā pārnesot projektu rezultātus uz citiem projektiem, organizācijām vai dalībvalstīm³¹.

2.4.1 Īstermiņa ilgtspēja: projektu rezultātu izplatīšana

Kā minēts iepriekš, gan darbības dotācijas, gan operatīvās dotācijas saņēmušo projektu galvenie darbības veidi ir saistīti ar izpratnes veicināšanu, informēšanu un informācijas izplatīšanu. Patiesi, 346 no kopumā 806 projektu kartēšanas procesā iekļautajiem projektu ieguvumiem, kas veido projektu sniegto ieguvumu lielāko daļu, bija saistīti ar izpratnes veicināšanu un informācijas izplatīšanu. Šie ieguvumi ir, piemēram, grāmatas, filmas un citi publicētie materiāli, kā arī tādi pasākumi kā konferences, semināri un preses konferences, un atbalsta un konsultāciju pakalpojumi, piemēram, informatīvas un konsultāciju tīmekļa vietnes un palīdzības tālruņu numuri³².

Attiecībā uz projektu ieguvumu un rezultātu izplatīšanu, ko veica līdzekļu saņēmēji, ir jānorāda, ka lielākā daļa (89 %) no tiešsaistes aptaujas respondentiem ziņoja, ka ir ieviesuši skaidru projekta/darbību sniegto ieguvumu un rezultātu izplatīšanas plānu. Šajos izplatīšanas plānos bija paredzēti ieguvumus un rezultātus izplatīt vairāk nekā vienā valodā (uz to norādīja 93 % respondentu) un vairāk nekā vienā valstī (100 % respondentu)³³.

Projektos iesaistītie partneri norādīja, ka ir izplatījuši projektu sniegtos ieguvumus un rezultātus un uzlabojuši to pamanāmību, izmantojot vairākus instrumentus, tostarp: seminārus, konferences un cita veida pasākumus, informatīvus bukletus, tīmekļa vietnes un elektroniskos rīkus (piemēram, videomateriālus un mobilo tālruņu aplikācijas), ziņojumu publicēšanu un tematiskās publikācijas, kurās atspoguļoti pasākumu īstenošanas rezultātā izdarītie secinājumi un ieteikumi attiecībā uz politikas veidošanu.

Tika veikta atsevišķu pieteikumu pārskatīšana, lai izvērtētu šo izplatīšanas stratēģiju kvalitāti. Izplatīšanas stratēģijas tika salīdzinātas ar to informāciju, ko dotāciju saņēmēji par projekta rezultātu izplatīšanu ir snieguši savos galīgajos ziņojumos. Darbības dotāciju saņemšanai iesniegtajos pieteikumos iekļautie apraksti bija dažādi — gan tāds apraksts, kurā nav sniegta būtiska informācija par to, ko attiecīgā organizācija līdz šim ir sasniegusi plašsaziņas līdzekļu uzmanības pievēršanas ziņā, gan arī tāds apraksts, kurā uzsvērts, ka viena no projekta galvenajām darbības jomām ir atbalstīšana un izplatīšana, kā arī detalizēti aprakstīts, kā izplatīšana tiks nodrošināta visā projekta īstenošanas laikā. Nevienā no pārskatītajiem pieteikumiem nebija sniegta informācija par to, kā izplatīšanu paredzēts pielāgot mērķgrupai, un lielākajā daļā galīgo ziņojumu nebija skaidri norādīts, vai mērķgrupa faktiski tika sasniegta.

Komisijas centieni izplatīt projektu rezultātus kopumā ir bijuši visai ierobežoti. Fakts, ka Komisijas rīcībā nav efektīvu instrumentu informācijas izplatīšanai par PP programmu, tika minēts jau starpposma novērtējumā, un šajā novērtējumā netika konstatēts, ka būtu ieviesti kādi papildu saziņas resursi vai pasākumi. PP programmai jo īpaši trūkst mērķtiecīga veida, kā par atsevišķu projektu rezultātiem informēt citus līdzekļu saņēmējus, tādējādi izplatot paraugpraksi³⁴. Komisija lielākoties paļāvās uz to, ka līdzekļu saņēmēji tiešā veidā izplatīs ieguvumus to mērķgrupām. Turklāt Komisijas rīcībā esošos cilvēkresursus galvenokārt bija paredzēts izmantot projektu finanšu pārvaldībai.

To, ka trūkst pienācīga mehānisma / plāna no PP programmas līdzekļiem finansēto projektu rezultātu paziņošanai un izplatīšanai, apliecināja arī Komisijas ierēdņi³⁵. Viņi norādīja uz divām dažādām grupām, kuras varētu gūt labumu no šāda informācijas izplatīšanas mehānisma:

- ieinteresētās personas, kas iesaistītas ar PP programmas mērķiem saistītos pasākumos, tostarp pieteikumu iesniedzēji un programmas finansējuma saņēmēji; un
- ES politikas veidotāji un jo īpaši Komisijas darbinieki, tostarp tie, kas pārvalda PP programmu.

³¹ Turpat, 28. lpp.

³² Turpat, 29. lpp.

³³ Turpat.

³⁴ Turpat.

³⁵ Turpat.

Katrai no šīm grupām ir atšķirīgas vajadzības:

- ieinteresētajām personām varētu noderēt piekļuve informācijai par citu projektu pasākumiem un sekmēm, lai tās varētu apsvērt iespēju izmantot citu sniegtos paraugprakses piemērus. Šajā nolūkā varētu būt nepieciešama labāk strukturēta projektu rezultātu izplatīšana.
- ES politikas veidotājiem, tostarp Komisijas darbiniekiem, labākas politikas izstrādes procesā — arī PP programmas īstenošanai — noderīgi varētu izrādīties analīžu rezultāti, savstarpēja mācīšanās un citi projektu elementi. Viņiem varētu būt noderīgi saņemt informāciju par programmas vispārējiem rezultātiem un svarīgāko projektu rezultātiem.

2.4.2 Vidēja termiņa ilgtspēja: rezultātu turpināšanās

Projektu kartēšanas procesā tika konstatēts, ka gandrīz pusē (81 no 169 dotācijām) projektu tika izstrādāti ilgtspējīgi ieguvumi, kas tika izmantoti pēc programmas finansējuma izbeigšanās, un septiņos ziņojumos bija norādīts, ka izveidotās partnerības turpinājās arī pēc projekta noslēguma. Vairākos projektos tika izstrādāti arī tādi ieguvumi, kurus var izmantot citiem pasākumiem pašlaik un nākotnē³⁶. Piemēram, projektā *“Exchanging good citizen participation practices for the promotion of an active citizenship in the European Union (ESPACE)”* („Pilsoņu līdzdalības paraugprakses apmaiņa aktīva pilsoniskuma veicināšanai Eiropas Savienībā (ESPACE)”) tika izstrādāti vairāki ieguvumi, tostarp izpratnes veicināšanas materiāli un pasākumi četrās valodās, savstarpējās mācīšanās iniciatīvas un valstu tīkli, kuru izmantošana turpinājās arī pēc projekta noslēguma. Arī projektā *“When the innocent are punished - Children of imprisoned parents, a vulnerable group”* („Kad nevainīgie tiek sodīti. Ieslodzījumā esošo vecāku bērni — neaizsargāta grupa”) tika izstrādāti vairāki ilgtspējīgi ieguvumi, tostarp, tika publicēts ziņojums un kopsavilkums ar nosaukumu *“Eurochips”*, kas tika izplatīts četrās valodās vismaz desmit dalībvalstīs un kuru turpina izmantot ieslodzījumā esošo vecāku bērnu tiesību ievērošanas sekmēšanai.

Aptaujā sniegtās atbildes apliecina, ka ilgtspējīgi rezultāti tika sasniegti lielā daļā projektu. 44 no 72 respondentiem (61 %) norādīja, ka viņu projekti sniedza būtisku ieguldījumu tematiskajā jomā, kurā tika īstenoti. Respondenti ziņoja arī par politikas veidotāju aktīvu reakciju uz finansētajiem projektiem. Viņi norādīja, ka politikas veidotāju līdzdalība ar projektiem saistītajos pasākumos bija 100 %, proti, tie piedalījās visos semināros, konferencēs, darbsemināros utt. To apsekoto projektu īpatsvars, kuros politikas veidotāji iesaistījās, izplatot informatīvos materiālus (piemēram, brošūras, informācijas lapas, skrejlapas utt.), bija 59 % jeb 33 projekti. 30 % (17) projektu iesaistītie politikas veidotāji sniedza papildu finansējumu, lai atbalstītu (dažu) projektu darbību turpināšanu. Savukārt 23 % (13) projektu iesaistītie politikas veidotāji bija izstrādājuši/atbalstījuši citus projektus, kuros tika izmantoti attiecīgā projekta elementi (pieeja/metode, viens vai vairāki pasākumi utt.). Visbeidzot, 18 % (10) projektu iesaistītie politikas veidotāji izstrādāja jaunu politiku/rīcības plānus/tiesību aktus vai arī pielāgoja jau esošos, izmantojot projekta sniegtos ieguvumus un rezultātus³⁷.

2.4.3 Partnerību turpināšanās pēc projektu pabeigšanas

Lai gan kartēšanas procesā tieši pierādījumi par izveidoto partnerību turpināšanos tika iegūti tikai attiecībā uz 7 no 168 projektiem, aptaujas rezultāti bija daudz pozitīvāki. Tie liecina, ka daudzi projekti sniedz iespēju izveidot partnerības vai tīklus, kas savu darbību turpina arī pēc projekta noslēguma. 48 (68 %) no aptaujas respondentiem (kuru bija 71) norādīja, ka viņu izveidotās partnerības turpinājās vai arī turpināsies pēc projekta noslēguma³⁸.

Intervētās ieinteresētās personas norādīja, ka projekta laikā starp partneriem izveidotā sadarbība ir palīdzējusi izveidot tīklu, kas joprojām kopīgi strādā pie jauniem projektiem. Piemēram, projekts *“Children’s Voices: Exploring interethnic violence and children’s rights in the school environment”* („Bērnu balsis: vardarbības starp etniskajām grupām un bērnu tiesību ievērošanas izpēte skolas vidē”) palīdzēja izveidot jaunu starptautisku tīklu, kurā sadarbojas pētnieki, kas risina ar etnisko izcelsmi un vardarbību starp etniskajām grupām saistītus jautājumus. Tā mērķis ir veicināt šo jautājumu izpratni

³⁶ Turpat, 30. lpp.

³⁷ Turpat.

³⁸ Turpat, 31. lpp.

pedagogu un bērnu vidē, kā arī plašākā sabiedrībā. Arī projektā “*Données personnelles des droits? Sensibiliser et informer les jeunes citoyens européens*” iesaistītie partneri norādīja, ka plāno turpināt izmantot projekta laikā izveidoto tīklu³⁹.

2.4.4 Ilgtermiņa ilgspēja: projektu rezultātu pārnesamība

Lai konstatētu, vai projektu sniegtie ieguvumi un rezultāti ir pārnesami, un izvērtētu, vai tie patiesi tika pārnesti uz kādu citu ES dalībvalsti, šajā novērtējumā tika izmantoti tikai tiešsaistes aptaujā un papildu intervijās iegūtie dati. Tie ir pašnovērtējuma dati, kas nav uzskatāmi par pilnībā objektīviem pierādījumiem. Tie liecina, ka daudzus projektu sniegtos ieguvumus var pārnest uz citām ES dalībvalstīm, jo īpaši dažādus materiālus, kurus pēc to iztulkošanas varētu izplatīt un izmantot citās valstīs, īstenojot citus projektus ar līdzīgiem mērķiem. Pieejas metodes arī var pārnest, lai tās varētu izmantot citas mērķgrupas un līdzekļu saņēmēji — jo īpaši tas attiecas uz konkrētu ieguvumu paraugprakses aspektiem, kurus varētu izmantot citos apstākļos un projektos. Vairākos gadījumos tika ziņots par nelieliem šķēršļiem, kas ietekmē projektu sniegto ieguvumu pārnesamību. Tie galvenokārt ir saistīti ar nepieciešamību tulkot ieguvumus citās valodās vai arī pielāgot projekta metodes vai ieguvumus citas valsts vai vietējiem apstākļiem, apspriežoties ar vietējām ieinteresētajām personām.⁴⁰

Lielākā daļa aptaujas respondentu apstiprināja, ka viņu projektu sniegtie ieguvumi ir pārnesami uz citām ES valstīm. Piemēram, apmācību kursu, kas izstrādāts projekta “*Fundamental Rights Education in Europe – F.R.E.E.*” („Pamattiesību izglītība Eiropā — *F.R.E.E.*”) īstenošanas laikā, var izmantot visās dalībvalstīs, jo tas ir pieejams tiešsaistē un nav aizsargāts ar autortiesībām. Tas ir pieejams tās valsts valodā, kura iesaistījusies projekta īstenošanas nolūkā izveidotajā starpvalstu partnerībā. Taču kursa plašākai izmantošanai būtu nepieciešams tulkojums citās valodās.⁴¹

Citā projektā ar nosaukumu “*Football for Equality – Challenging racist and homophobic stereotypes in and through football*” („Futbols par vienlīdzību — rasistisku un homofobisku stereotipu apkarošana futbolā un ar futbola palīdzību”) tika organizētas izstādes un darbsemināri par diskriminācijas problēmu futbolā.⁴² Projekta partneri no dažādām dalībvalstīm sadarbojās ar ieinteresētajām personām valstu un vietējā līmeņa tīklos/futbola klubos, kas aktīvi darbojas šajā jomā, lai izveidotu dažādus pasākumus. Papildu intervijā šī projekta vadītājs norādīja, ka projekta sniegtos ieguvumus itin viegli var pārnest uz citām dalībvalstīm, sadarbojoties ar valsts un vietējā līmeņa ieinteresētajām personām, lai pasākumus labāk pielāgotu attiecīgās valsts apstākļiem.

2.5 LIETDERĪBA UN VIENKĀRŠOŠANAS IESPĒJAS

2.5.1 Līdzekļu izmantojuma apmērs salīdzinājumā ar panākto ietekmi

PP programmas sākotnējais budžets laikposmam no 2007. gada līdz 2013. gadam bija EUR 94,8 miljoni, kas sadalīts ikgadējās apropriācijās robežās no EUR 10,6 miljoniem līdz EUR 15,50 miljoniem. Laikposmam no 2007. gada līdz 2013. gadam sākotnēji paredzētā budžeta detalizēts sadalījums pa īstenošanas gadiem un finansēšanas instrumentiem ir sniegts Tabulā 1-1 (Plānotais PP programmas budžeta sadalījums (2007.–2013. gadam)).

Programmas īstenošanas gaitā piešķirtā ikgadējā finansējuma kopējās summas pakāpeniski palielinājās. Tas atspoguļo Komisijas vispārējo praksi. Ikgadējos līdzekļu piešķirumus nosaka septiņu gadu programmas darbības perioda sākumā ES budžeta kontekstā. Vēlāk, kad programmas īstenošana jau rit pilnā sparā, ik gadu tiek veiktas nelielas korekcijas un, tuvojoties programmas darbības perioda beigām, piešķirumus pakāpeniski palielina.

Lielākā budžeta līdzekļu daļa tika sadalīta darbības dotācijām, vidēji ik gadu šādi piešķirot 66,3 % no līdzekļiem jeb EUR 62,6 miljonus. Atlikušie budžeta līdzekļi tika piešķirti operatīvajām dotācijām

³⁹ Turpat.

⁴⁰ Turpat, 32. lpp.

⁴¹ Turpat.

⁴² Turpat.

(10 % jeb EUR 9,5 miljoni) un Komisijas iniciatīvām (21 % jeb EUR 20 miljoni)⁴³.

Īstenošanas perioda laikā īstenoto 169 dotācijas saņēmušo projektu (tajos neietilpst projekti, kuriem darbības dotācijas piešķirtas 2013. gadā) kvantitatīvajā analīzē tika konstatēts, ka kopējais darbības dotācijām piešķirtais budžets bija EUR 46 460 022 jeb aptuveni 90 % no kopējā finansējuma apjoma, kas darbības dotācijām bija atvēlēts laikposmam no 2007. līdz 2012. gadam, proti, EUR 51 675 000⁴⁴.

Darbības dotācijām piešķirtās summas bija ļoti līdzīgas sākotnējiem piešķirumiem, taču operatīvo dotāciju gadījumā situācija bija atšķirīga — tām tika piešķirts ievērojami mazāks finansējums nekā sākotnēji paredzēts. Operatīvajām dotācijām faktiski piešķirtais budžets bija EUR 3 459 900 jeb aptuveni 39 % no kopējā finansējuma apjoma, kas operatīvajām dotācijām bija atvēlēts laikposmam no 2007. līdz 2012. gadam, proti, EUR 8 900 000⁴⁵. Operatīvo dotāciju zemais finansēšanas līmenis liek apšaubīt šo dotāciju kā finansēšanas instrumenta efektivitāti programmas mērķu sasniegšanā.

Darbības dotāciju gadījumā dažādiem uzaicinājumiem iesniegt priekšlikumus atvēlētie, piešķirtie un līdz šim izmaksātie budžeta līdzekļi ir samērā līdzīgi visā programmas darbības periodā. Faktiski izmaksātās summas salīdzinājumā ar to līdzekļu apjomu, kas bija paredzēts 2007., 2008. un 2009.–2010. gadā izsludinātajos uzaicinājumos iesniegt priekšlikumus darbības dotāciju saņemšanai, liecina, ka līdzekļu apgūšanas līmenis ir aptuveni 87,5 %.

Kā jau tika minēts iepriekš, tikai 39 % no operatīvajām dotācijām atvēlēta finansējuma programmas darbības periodā faktiski tika piešķirti. Taču sīkāk analizējot 2007., 2008., 2009., 2010., 2012. un 2013. gadā izsludinātajos uzaicinājumos iesniegt priekšlikumus operatīvo dotāciju saņemšanai paredzēto līdzekļu apjomu un salīdzinot to ar faktiski izmaksātajām summām, ir skaidri redzams, ka līdzekļu apgūšanas līmenis ir tikpat augsts — 88 %⁴⁶.

Vēl viens šajā programmā pieejamais finansēšanas instruments bija publiskais iepirkums. Īstenošanas laikā faktiski tika piešķirti EUR 12 595 652, kas bija paredzēti kopumā 111 publiskā iepirkuma līgumiem, kuri noslēgti programmas darbības periodā. Šī summa veido 56,4 % no kopējā šim nolūkam atvēlēta budžeta, proti, EUR 22 325 000. Vairāk nekā 10 % no šī budžeta tika piešķirti IT pakalpojumiem, t. i., konsulārās aizsardzības tīmekļa vietnes⁴⁷ un bērna tiesību tīmekļa vietnes⁴⁸ izstrādei un uzturēšanai.

2.5.2 Cik lielā mērā dažādiem instrumentiem atvēlēto līdzekļu izmantojums ir uzskatāms par lietderīgu

Ņemot vērā iepriekš minēto, šķiet, ka darbības dotācijām paredzētais finansējums ir piešķirts lietderīgi, jo īpaši ņemot vērā to, ka šī programma ir pavisam jauna, kā arī tās sniegtos ieguvumus un rezultātus un iepriekš tekstā izklāstītos ieguldījumu un ieguvumu analīzes secinājumus. Operatīvajām dotācijām tika piešķirts ievērojami mazāk līdzekļu nekā sākotnēji atvēlēts (EUR 3,5 miljoni EUR 9,9 miljonu vietā), taču tām paredzēto budžeta līdzekļu apgūšanas līmenis kopumā bija pieņemams. Tāpat kā darbības dotāciju gadījumā, arī operatīvajām dotācijām paredzētais finansējums ir piešķirts lietderīgi⁴⁹.

Lai gan katram finansēšanas instrumentam bija konkrēti mērķi, publiskā iepirkuma pasākumi zināmā mērā varēja pārklāties ar dotāciju finansētajām darbībām. Īstenošanas perioda laikā Komisija kopumā 111 publiskā iepirkuma līgumiem piešķīra EUR 12,6 miljonus (jeb 56,4 % no sākotnēji atvēlēta budžeta, kura apjoms bija EUR 22,3 miljoni). Aptuveni 55,6 % publiskā iepirkuma līgumiem

⁴³ Turpat, 35. lpp.

⁴⁴ Dati par 2013. gadu novērtējuma sagatavošanas laikā vēl nebija pieejami. Turpat.

⁴⁵ Turpat.

⁴⁶ Turpat.

⁴⁷ Pieejama šeit: <http://ec.europa.eu/consularprotection/index.action>, turpat.

⁴⁸ Pieejama šeit: <http://ec.europa.eu/0-18/>, turpat.

⁴⁹ Turpat, 40. lpp.

paredzēto izdevumu tika piešķirti pētījumiem, 34,2 % — pasākumiem un 10,2 % — ar IT saistītiem līgumiem. Lai gan atvēlētā finansējuma faktiski piešķirtā daļa ir lielāka nekā operatīvo dotāciju finansēšanas instrumenta gadījumā, atvēlētie līdzekļi joprojām netiek pilnībā izmantoti, kas varētu būt par iemeslu tam, ka mazinās Komisijas interese, piemēram, par programmas uzraudzību un programmas rezultātu izplatīšanu ES līmenī⁵⁰.

Pēc apspriešanās ar ieinteresētajām personām tika secināts, ka nepilnības šo līdzekļu piešķiršanas procesā galvenokārt ir saistītas ar resursu nepietiekamību Komisijā un tās nespēju pienācīgi plānot iepirkuma procedūras, sekot līdzi projektu īstenošanai un izmantot to sniegtos rezultātus. Šī novērtējuma sagatavošanas laikā netika gūti pierādījumi par vāju līgumu izpildi⁵¹.

2.5.3 Vienkāršošanas iespējas

Projektu pieteikumu iesniegšanas un īstenošanas posma pārvaldība, ko veikusi Komisija, kopumā ir uzskatāma par pozitīvu. Ievirzes sanāksmju ieviešana, politikas veidotāju iesaistīšana projektu sniegto ieguvumu apspriešanās un uzlabotu norādījumu sniegšana attiecībā uz dotāciju pārvaldību tika uzskatītas par pozitīvām tendencēm. Tomēr 20 % respondentu izvēlējās atbildi „Nezinu” vai arī neizteica savu viedokli. Tas varētu liecināt, ka daļa pieteikumu iesniedzēju nezināja par iespēju saņemt Komisijas atbalstu pieteikuma iesniegšanas procesa laikā. Vairāki intervētie respondenti norādīja uz jomām, kuras nākotnē varētu uzlabot vai arī vienkāršot. Galvenokārt viņi uzskatīja, ka finanšu prasības bija pārāk sarežģītas un būtu jāvienkāršo.

Ar šo aspektu bija saistītas arī dažu respondentu paustās bažas par to, ka arī Komisija ne vienmēr ievēroja projekta termiņus, kas nereti radīja tālejošu ietekmi uz attiecīgo projektu, apgrūtinot tā īstenošanu. Tika pausts viedoklis, ka projekta efektīvai īstenošanai ir ļoti svarīgi, lai arī Komisija ievērotu attiecīgo laika grafiku. Saistībā ar iepriekš minēto ierosinājumu respondenti arī pauda sašutumu par ilgo laiku, kas paiet no pieteikuma iesniegšanas, atsaucoties uz uzaicinājumu iesniegt priekšlikumus, līdz brīdim, kad tiek saņemts paziņojums par dotāciju piešķiršanu. Viņi aicināja Komisiju izstrādāt efektīvāku un ātrāku veidu, kā sazināties ar Komisiju pirms dotāciju piešķiršanas, — iespējams, uzlabojot pašreizējo IT sistēmu.

Lielākā daļa tiešsaistes aptaujas respondentu norādīja, ka informācija, kuru pieteikumu iesniedzēji saņem uzaicinājuma iesniegt priekšlikumus un pieteikumu iesniegšanas procesa laikā, ir skaidra, viegli saprotama un nepārprotama. No respondentiem, kas atbildēja uz šo jautājumu (to bija 71) lielākā daļa (50 % dotāciju saņēmēju) noteikti piekrita apgalvojumam „Uzaicinājumos iesniegt priekšlikumus iekļautā informācija bija skaidra un viegli saprotama”, savukārt 44 % tam piekrita daļēji. Turklāt Tiesiskuma un patērētāju ĢD tīmekļa vietnē bija pieejami sīki izstrādāti norādījumi pieteikumu iesniedzējiem, kuri vēlējās saņemt PP programmas dotācijas.

Tomēr 18 % no 70 tiešsaistes aptaujas respondentiem norādīja, ka ir lūguši palīdzību personām ar īpašām zināšanām un pieredzi saistībā ar šādām procedūrām, lai varētu atsaukties uz uzaicinājumu iesniegt priekšlikumus, savukārt 37 % norādīja, ka palīdzība viņiem nebija vajadzīga. Ceturtā daļa respondentu apstiprināja, ka zina tādas organizācijas / projektus / speciālistus, kuri neatsaucās uz uzaicinājumu iesniegt priekšlikumus tieši komplekso / sarežģīto uzaicinājuma prasību dēļ.

Tā kā ES nodrošina līdzekļus šīm dotācijām, to saņēmēji norādīja, ka uzskata par pamatotu to, ka viņiem ir jāsniedz informācija par pasākumiem, kurus viņi īstenojuši ar piešķirtajiem līdzekļiem. Vairāk nekā puse aptaujas respondentu ziņošanas procedūru uzskatīja par piemērotu. Jo īpaši jānorāda, ka 39 % respondentu (no 71) uzskatīja, ka procedūra ziņošanai par projekta / darbību norisi un sasniegumiem ir piemērota, savukārt 35 % tam piekrita daļēji — tādējādi kopumā 74 % atbilžu bija pozitīvas. Taču vairāki respondenti sūdzējās par apgrūtinotajām ziņošanas prasībām.

Vienlaikus tika atzīts, ka stingrāka budžeta izmaiņu dokumentēšana palīdzētu finanšu atskaišu

⁵⁰ Turpat.

⁵¹ Turpat.

sagatavošanā. Respondenti arī norādīja, ka ir svarīgi panākt partneru plašāku iesaistīšanos šajā jomā, piemēram, savlaicīgi viņus informējot par finanšu datiem, kurus būs jāiekļauj atskaitēs.

Attiecībā uz Komisijas īstenotajiem uzraudzības pasākumiem jānorāda, ka 39 % no 72 respondentiem tos uzskatīja par daļēji labiem un noderīgiem projekta / pasākumu īstenošanas laikā. Taču 14 % respondentu daļēji nepiekrīta vai arī noteikti nepiekrīta apgalvojumam „Komisijas īstenotie uzraudzības pasākumi ir labi un ir bijuši noderīgi”. Šim apgalvojumam noteikti nepiekrīta 5 % respondentu. Respondenti uzskatīja, ka ir ļoti svarīgi savlaicīgi saņemt Komisijas atgriezenisko saiti ar informāciju par projektu norisi / starpposma ziņojumus, lai vajadzības gadījumā varētu veikt labojumus.

2.6 EIROPAS PIEVIENOTĀ VĒRTĪBA

ES pievienotā vērtība attiecas uz to, kādā mērā programmas ES raksturs nodrošina ieguvumus ieinteresētajām personām un kādā mērā ES ir konkurētspējas priekšrocība salīdzinājumā ar valsts un starptautiskiem dalībniekiem, kuri darbojas attiecīgajā jomā. Vispirms tiek aplūkots programmas ES raksturs un tās ģeogrāfiskā darbības joma. Tas ir sākuma punkts, lai noteiktu ES pievienoto vērtību. Pēc tam ES pievienotā vērtība tiek analizēta attiecībā uz ieguvumiem, kas radījuši vērtību ES un līdzekļu saņēmējiem. Taču nav bijis iespējams noteikt un izmērīt ES pievienoto vērtību ietekmes ziņā.

Finansējums no PP programmas kopumā ir pieejams tikai tiem pasākumiem, kas sniedz skaidru Eiropas pievienoto vērtību. Programma tika izveidota, lai sekmētu Eiropas sabiedrības attīstību, pamatojoties uz pamattiesību un no Eiropas Savienības pilsonības izrietošo tiesību ievērošanu. Šādu mērķu sasniegšana ir saistīta ar aspektiem, kurus dalībvalstis vienas pašas nekādi nevar efektīvi risināt. Tāpēc programma tika veidota tā, lai šie jautājumi tiktu risināti starptautiskā līmenī, izmantojot saskaņotu un daudznozaru pieeju, ietverot informācijas apmaiņu ES līmenī un nodrošinot paraugprakses izplatīšanu visā ES teritorijā. Tāpēc programmas īstenošanai būtiska nozīme ir sadarbībai starp dažādām valstīm.

Programmas ES raksturs ir atspoguļots tās juridiskajā pamatā, kurā ir izklāstīti programmas mērķi, kā arī finansējuma saņemšanas kritērijos, kas noteikti uzaicinājumos iesniegt priekšlikumus. Lēmumā par izveidi ir noteikts, ka programmas vispārējiem mērķiem ir jāpalīdz attīstīt un īstenot „Kopienas politikas aspektus, pilnībā ievērojot pamattiesības”. ES dimensijas ievērošanu palīdz nodrošināt arī finansējuma saņemšanas kritēriji un projektu tēma⁵², kas noteikta Lēmumā par izveidi, gada darba programmās un uzaicinājumos iesniegt priekšlikumus.

2.6.1 Finansēto projektu ģeogrāfiskā darbības joma

Vadošo organizāciju skaits un līdz ar to arī īstenoto projektu skaits dalībvalstīs būtiski atšķiras. Piemēram, Attēlā 2-1 ir redzams, ka lielāko daļu PP programmas darbības dotāciju saņemšanai paredzēto projektu vadīja organizācijas, kas reģistrētas Itālijā, kam sekoja Beļģija, Francija, Spānija un Apvienotā Karaliste, savukārt viszemākie rādītāji šajā jomā bija vērojami, piemēram, Kiprā, Rumānijā un Luksemburgā. No tā var secināt, ka PP programmas projektus lielākoties vadīja atsevišķu dalībvalstu grupiņa, savukārt citas dalībvalstis bija iesaistītas visai ierobežotā apmērā.

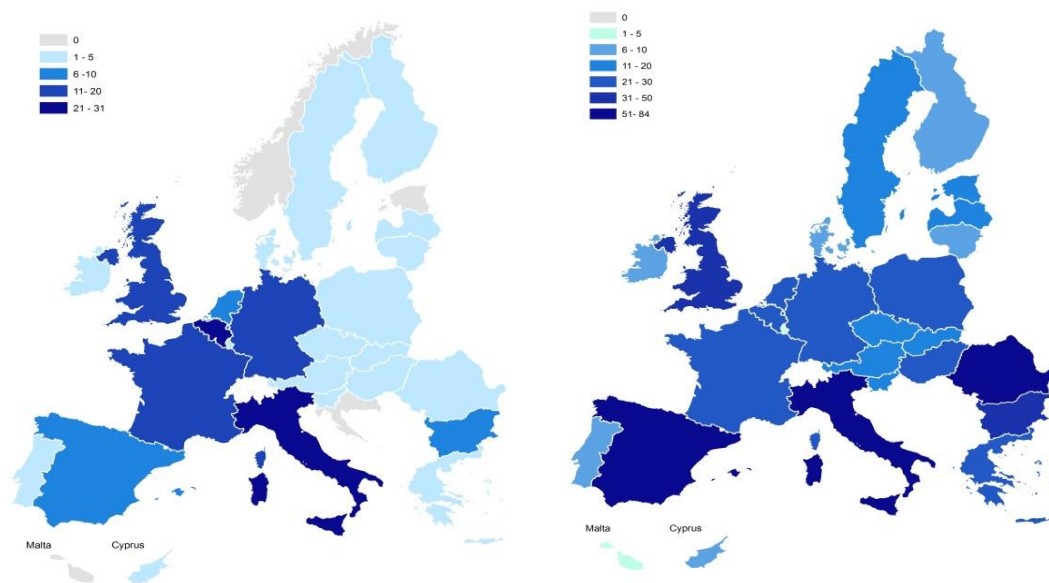
Vadošās organizācijas īpaši bija koncentrētas divās dalībvalstīs: Itālijā un Beļģijā. Šīs divas valstis kopumā vadīja 33 % (57) no visiem projektiem. Dažas dalībvalstis, piemēram, Igaunija, nevadīja nevienu PP programmas projektu. Taču partnerorganizāciju ziņā dalībvalstu līdzdalība ir sadalīta vienmērīgāk: no visām dalībvalstīm tikai Malta un Luksemburga piedalījās, iesaistot mazāk nekā piecas partnerorganizācijas⁵³.

⁵² Padomes Lēmums 2007/252/TI (2007. gada 19. aprīlis), ar ko laikposmam no 2007. līdz 2013. gadam izveido īpašu programmu

„Pamattiesības un pilsonība” kā daļu no vispārējās programmas „Pamattiesības un tiesiskums”, 4. un 9. pants.

⁵³ Piecu to programmu *ex post* novērtējums, kas tika īstenotas saskaņā ar 2007.–2013. gada finanšu plānu. Īpašās programmas novērtējums: Programma „Pamattiesības un pilsonība” (PP), ICF, 2015. gada 28. jūlijs, 45. lpp.

Attēls 2-1. PP programmas projektos iesaistīto organizāciju, tostarp vadošo organizāciju (kreisajā pusē) un partnerorganizāciju (labajā pusē), kopējais skaits

Liela daļa PP programmas finansējuma tika atvēlēta projektiem, kurus vadīja organizācijas no Itālijas (25 %), kam sekoja Beļģija (13 %) un Francija (10 %). Šis finansējuma sadalījums ir cieši saistīts ar dalībvalstu vadīto projektu skaita sadalījumu. Finansējuma sadalījums pa vadošās organizācijas reģistrācijas dalībvalstīm ir parādīts Attēlā 2-2 (kreisajā pusē). Taču šajā attēlā nav parādīts piešķirtā finansējuma sadalījums starp projekta partneriem, bet gan tiek pieņemts, ka viss piešķirtais finansējums tika piešķirts vadošās organizācijas reģistrācijas valstij. Tā kā reālā situācija bija citāda (tie bija starpvalstu projekti, un daļu finansējuma saņēma arī projekta partneri), šis attēls būtu interpretējams visai piesardzīgi⁵⁴.

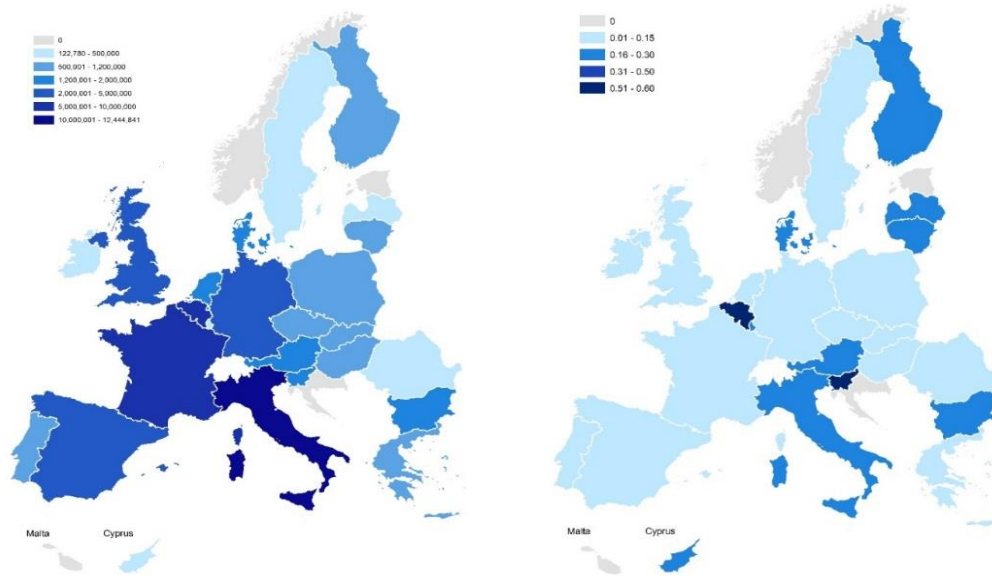
Katrai vadošās organizācijas reģistrācijas dalībvalstij piešķirtais finansējums tika sadalīts atbilstoši iedzīvotāju skaitam, lai ņemtu vērā dalībvalstu lieluma atšķirības (skatīt Attēlu 2-2, labajā pusē). Pieņemot, ka vadošajām organizācijām piešķirtais finansējums netika nodots partneriem ārpus vadošās organizācijas reģistrācijas dalībvalsts, var secināt, ka Beļģijai un Slovēnijai tika piešķirti EUR 0,50–0,60 uz vienu iedzīvotāju. Citas dalībvalstis saņēma mazāk nekā EUR 0,30 uz vienu iedzīvotāju⁵⁵.

http://ec.europa.eu/justice/grants1/files/expost_evaluations_2007_2013/frc_programme_evaluation_final_report.pdf

⁵⁴ Turpat, 46. lpp.

⁵⁵ Turpat.

Attēls 2-2. PP programmas finansējuma piešķirumi vadošajām organizācijām (kreisajā pusē) un vadošajām organizācijām, rēķinot uz vienu iedzīvotāju (labajā pusē)

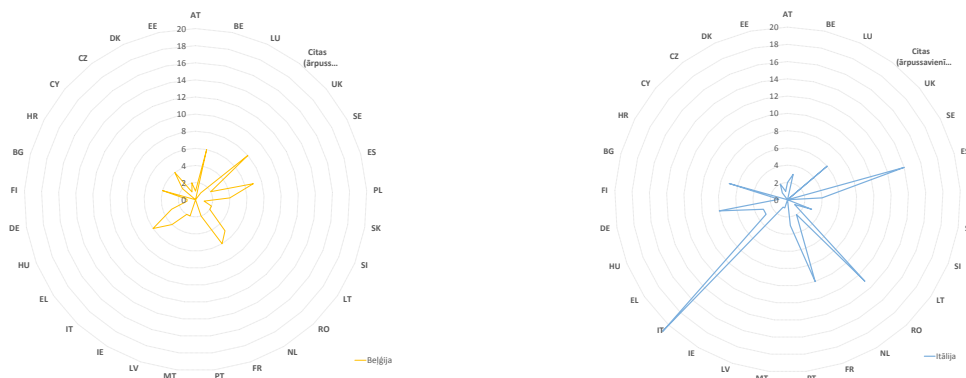

2.6.2 Partnerību struktūra

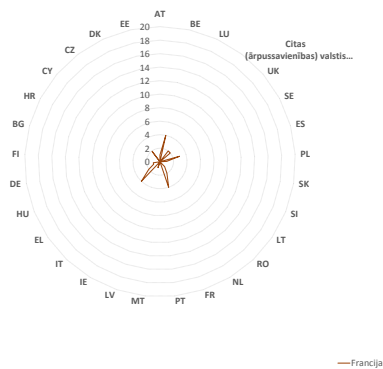
Attēlā 2-3 ir parādīta triju vadošo dalībvalstu partnerību struktūra — visvairāk vadošo organizāciju atrodas Itālijā, Beļģijā un Francijā. Attēlos ir redzams, ka Itālijas vadošās organizācijas biežāk veidoja partnerības ar Itālijas partneriem (21 projekts), kam sekoja Spānijas partneri (14 projekti) un partneri no Rumānijas (13 projekti). Tas varētu liecināt par vēlmi sadarboties ar partneriem valstīs, kurās runā vienā valodā. Taču kopumā Itālija izveidoja partnerības ar 22 dažādām dalībvalstīm.

Beļģijas vadošās organizācijas visbiežāk veidoja partnerības ar organizācijām no Apvienotās Karalistes (astoņi projekti), Spānijas (septiņi projekti), Beļģijas (seši projekti), Grieķijas (seši projekti) un Rumānijas (pieci projekti). Kopumā Beļģija izveidoja partnerības ar 24 dažādām dalībvalstīm.

Francija visvairāk veidoja partnerības ar Itāliju (četri projekti), Beļģiju (četri projekti) un Franciju (četri projekti). Kopumā Francija izveidoja partnerības ar 14 dažādām dalībvalstīm.

Attēls 2-3. Partnerību struktūra trim vadībā esošajām dalībvalstīm vadošo organizāciju ziņā

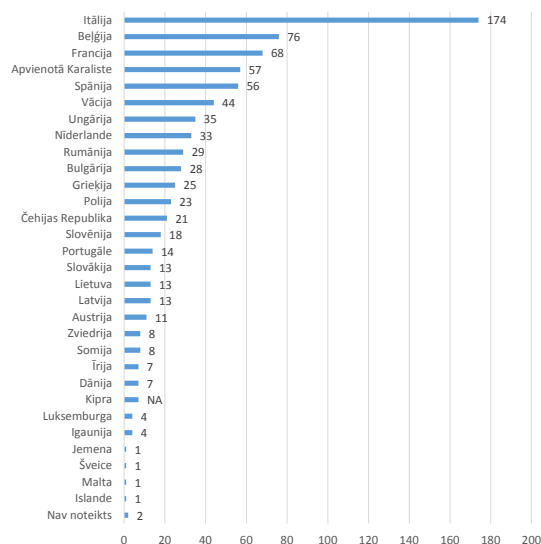
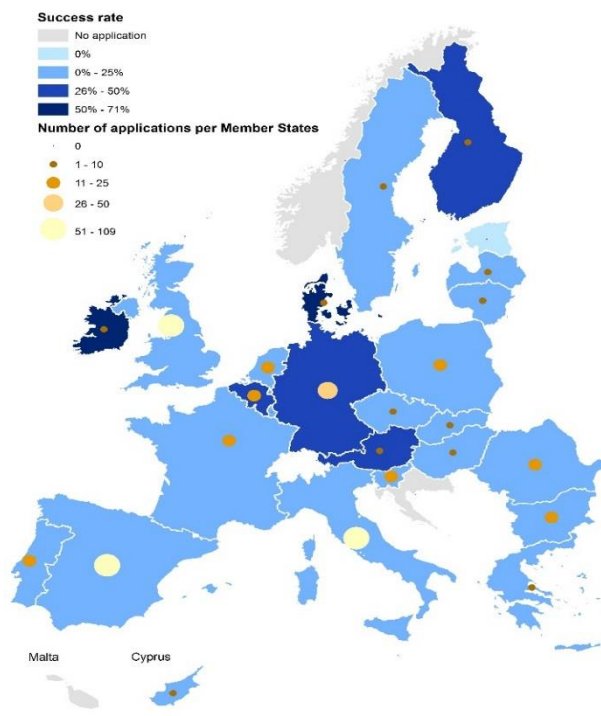

2.6.3 Programmas ģeogrāfiskās darbības jomas analīze

PP programma neaptvēra visas dalībvalstis vienādi. Dalībvalstu līdzdalības rādītāji lielā mērā atspoguļo no dažādām dalībvalstīm saņemto pieteikumu skaitu. Projektu finansēšanai no PP programmas līdzekļiem kopumā tika saņemti 804 pieteikumi. Vislielāko pieteikumu skaitu iesniedza organizācijas no Itālijas (174), kam sekoja organizācijas no Beļģijas (77) un Francijas (69). Šīs trīs vadošās valstis pieteikumu skaita ziņā iesniedza 39 % no visiem pieteikumiem programmas finansējuma saņemšanai (sk. Attēlu 2-4)⁵⁶.

Attēls 2-4. PP programmas projektu pieteikumu kopējais skaits (labajā pusē) un apstiprināto projektu īpatsvars pa dalībvalstīm (kreisajā pusē)

⁵⁶ Turpat, 47.–48. lpp.

Visvairāk iesniegto pieteikumu tika apstiprināti Dānijai un Īrijai, kam sekoja Somija, Austrija, Beļģija un Vācija. Igaunija un Malta iesniedza pieteikumus, taču tām

neizdevās saņemt PP programmas finansējumu. Atkārtoti jānorāda, ka šis apstiprināto projektu īpatsvars tika aprēķināts, ņemot vērā tikai tos pieteikumus, pēc kuriem dalībvalstis varēja identificēt.

2.6.4 Pievienotā vērtība ES un dotāciju saņēmējiem

To dotāciju saņēmēju organizācijām, kuri sniedza atbildes uz tiešsaistes aptaujas un papildu interviju jautājumiem, starpvalstu partnerības sniedza konkrētus ieguvumus, kurus neviens cits finansējuma avots nespētu nodrošināt līdzvērtīgā apmērā. Lielākā daļa tiešsaistes aptaujas respondentu (88 %) norādīja, ka projekti/pasākumi nebūtu īstenoti bez ES finansējuma⁵⁷. Ievērojama daļa saskaņā ar PP programmu izstrādāto pasākumu nebūtu īstenoti, ja šāda programma nepastāvētu, jo programma radīja pieprasījumu pēc jauniem pasākumiem.

Kā liecina aptaujas rezultāti, partnerību pieejas izmantošana ir palīdzējusi paplašināt iesaistīto organizāciju zināšanu bāzi. Lielākā daļa no 59 respondentiem apstiprināja, ka partnerības palīdzēja nodrošināt plašākas zināšanas/pieredzi attiecīgajā tematiskajā jomā, sniedza iespēju veidot tīklus, iesaistot vairāk starptautisko partneru, un ļāva iegūt plašākas zināšanas par politiku un praksi citās valstīs. Lai arī mazākā mērā, tomēr partnerības palīdzēja iegūt plašākas zināšanas arī par attiecīgo ES politiku un ES tiesību aktiem⁵⁸.

⁵⁷ Turpat, 48. lpp.

⁵⁸ Turpat.

3 SECINĀJUMI

*Programmas atbilstība*⁵⁹

- Prioritātes, kas noteiktas uzaicinājumos iesniegt priekšlikumus un finansējumu saņēmušajās darbībās, kopumā ir uzskatāmas par programmas mērķiem atbilstošām un piemērotām ES politikas un tiesību aktu izstrādei un īstenošanai.
- Uzaicinājumi iesniegt priekšlikumus darbības dotāciju un operatīvo dotāciju saņemšanai kopumā atbilda galvenās mērķgrupas vajadzībām un interesēm. Taču daži intervētie respondenti norādīja uz nepieciešamību pēc lielākas skaidrības uzaicinājumos iesniegt priekšlikumus.
- Gadu gaitā bija vērojams konsekvences trūkums, nosakot prioritātes attiecībā uz plašākas sabiedrības vai tiesu, juridisko un administratīvo iestāžu darbinieku un juridisko profesiju pārstāvju apmācību ES Pamattiesību hartas jautājumos.
- Šajā novērtējumā nebija iespējams izvērtēt, cik pamatīgas metodes projektos tika izmantotas vajadzību novērtēšanai. Vajadzību novērtējuma veikšana nav obligāta prasība dotāciju saņēmējiem. Situācijā, kad vajadzību novērtējums nav veikts, ir grūti izvērtēt, kuras prioritātes būtu jāsvītro un kādi jautājumi turpmāk būtu jānosaka par prioritātēm.

Saskaņotība un papildināmība

- PP programma ir saskaņota ar citām Eiropas politikas iniciatīvām. Turklāt tā papildina citas ES finansēšanas programmas, piemēram, *Daphne III*, „PROGRESS” un *JPEN*, mērķu, tematisko jomu un mērķgrupu ziņā. Taču šī papildināmība ir saistīta arī ar programmu iespējamās pārklāšanās risku.
- Daži PP programmas finansētie projekti papildināja citu ES finansēšanas programmu mērķus un līdzekļu saņēmēju mērķgrupas. PP programmai ir tāda priekšrocība, ka tā sniedz iespēju finansēt projektus, kuri varētu arī neatbilst citu ES finansēšanas programmu šaurāk formulētajiem mērķiem.
- Projektu līmenī tika izveidotas ES un valstu līmeņa sinerģijas ar citām starptautisko līdzekļu devēju finansētām programmām ar līdzīgiem mērķiem, kā arī ar citiem PP programmas finansētiem projektiem.

Efektivitāte

- No PP programmas līdzekļiem finansētās darbības ir sniegušas būtisku ieguldījumu programmas mērķu sasniegšanā. PP programma jo īpaši ir palīdzējusi īstenot un izstrādāt ES politiku un tiesību aktus.
- Taču gala ziņojumos un intervijās sniegtie dati nebija pietiekami, lai varētu konkrēti novērtēt, cik efektīvas šīs darbības ir bijušas programmas mērķu sasniegšanā. Piemēram, ne gala ziņojuma veidlapā, ne norādījumos par veidlapas aizpildīšanu nebija sniegts pienācīgs paskaidrojums par atšķirību starp ieguvumiem, rezultātiem un iznākumiem. Tāpēc apskatītajos gala ziņojumos nebija mēģināts nodalīt projekta ieguvumus, rezultātus un iznākumus.
- Lielākā daļa projektu spēja savlaicīgi sasniegt paredzētos rezultātus un noteikto mērķgrupu. Netika konstatēti nekādi būtiski šķēršļi, kas ietekmētu projektu rezultātu vai mērķu īstenošanu.
- Mehānismi, kas tiek izmantoti projektu uzraudzībai to īstenošanas laikā, visos gadījumos nenodrošina atgriezenisko saiti ar dotāciju saņēmējiem un gūto mācību, paraugprakses, veiksmes faktoru utt. apzināšanu.

Ilgspēja

⁵⁹ Turpat, 50.–51. lpp.

- Projektu rezultātu izplatīšana, ko veica dotāciju saņēmēji, lielākoties bija efektīva — ar dažiem ierobežojumiem. Taču tā kā projektu partneri nenodrošina pastāvīgu uzraudzību pēc projekta pabeigšanas, šo izplatīšanas centienus ilgtermiņā ietekmē ir grūti izvērtēt. Savukārt Komisijas centieni izplatīt projektu rezultātus ir bijuši visai ierobežoti. Fakts, ka Komisijas rīcībā nav efektīvu instrumentu informācijas izplatīšanai par PP programmu, tika minēts jau starpposma novērtējumā, un šajā novērtējumā netika konstatēts, ka būtu ieviesti kādi papildu saziņas resursi vai pasākumi.
- PP programmā ir vērojamas nepilnības projektu ieguvumu un rezultātu paziņošanā un izplatīšanā ES politikas veidotājiem un citu projektu vadītājiem, kuriem šie rezultāti varētu noderēt. Projektu laikā sagatavotajos materiālos un instrumentos nereti bija jāveic nelielas izmaiņas, piemēram, bija nepieciešams tulkotums vai arī projekta metodes pielāgošana vietējiem apstākļiem, lai to varētu izmantot citas organizācijas, kas risina līdzīgus jautājumus.
- Daudzi projektu sniegtie ieguvumi un rezultāti tika uzskatīti par pārnesamiem uz citām mērķa grupām un valstīm. Vairāk nekā puses projektu sniegtie ieguvumi jau ir sekmīgi ieviesti citā valstī.
- Kopumā PP programmas projektos tika sasniegti ilgspējīgi rezultāti pasākumu turpināšanās un partnerību veidošanas jomās. Pierādījumi liecina, ka projekta laikā izveidotās partnerības bieži turpinājās arī pēc projekta pabeigšanas. Taču projekta pasākumu turpināšanās bija atkarīga no šo pasākumu veida un no tā, vai turpināšanai bija nepieciešams papildu finansējums.

Lietderība

- Darbības dotācijām un operatīvajām dotācijām piešķirtais finansējums kopumā ir bijis pietiekams. No 2007.–2012. gadā darbības dotācijām atvēlētā kopējā līdzekļu apjoma tika piešķirti aptuveni 90 %, no kuriem faktiski tika iztērēti 88 %, kas liecina, ka šīm dotācijām paredzēto līdzekļu apgušanas līmenis ir visai pieņemams. Operatīvo dotāciju gadījumā faktiski tika piešķirti tikai 39 % no kopējā atvēlētā līdzekļu apjoma, tomēr faktiski iztērēto līdzekļu procentuālais īpatsvars bija tāds pats, kā minēts iepriekš (88 %), kas arī liecina, ka līdzekļu apgušanas līmenis ir pieņemams.
- Līdzekļu piešķiršanas lietderība atšķirīgajiem finansēšanas instrumentiem kopumā bija pieņemama. Vienam projektam pieejamais līdzekļu apjoms ir uzskatāms par pietiekamu projekta pasākumu īstenošanai un mērķu sasniegšanai.
- Attiecībā uz vienkāršošanas iespējām jānorāda, ka kopumā PP programmas pārvaldība, ņemot vērā pieteikumu iesniedzējiem un līdzekļu saņēmējiem noteiktās prasības un saņemto atbalstu, bija efektīva. Taču dažas organizācijas saskārās ar grūtībām pieteikumu iesniegšanas un projektu īstenošanas procesā. Ziņojumu iesniegšanas prasības nereti tika uzskatītas par apgrūtināšām, jo īpaši tas attiecās uz finanšu ziņojumiem. Komisijas veiktie uzraudzības pasākumi kopumā tika uzskatīti par lietderīgiem, taču daži respondenti saskārās arī ar zināmām grūtībām.

ES pievienotā vērtība

- PP programma ir sniegusi ES pievienoto vērtību. Tā ir palīdzējusi izstrādāt un stiprināt ES darbības tādās jomās kā brīvība, drošība un tiesiskums un īpaši efektīvi reaģēt uz nepieciešamību aizsargāt pamattiesības un popularizēt ES pilsonību. Taču vēl nav bijis iespējams noteikt un izmērīt ES pievienoto vērtību ietekmes ziņā.
- Projekti ietvēra ES interesēm atbilstošu tēmu un tika īstenoti, dalībvalstīm izveidojot starpvalstu partnerības. Starpvalstu partnerības sniedza ļoti konkrētus rezultātus, piemēram, palīdzēja paplašināt iesaistīto organizāciju zināšanu bāzi un paraugprakses izplatīšanu.

- Darbības dotācijas un operatīvās dotācijas saņēmušo projektu un projektu partneru ģeogrāfiskā darbības joma ir nevienmērīga — dažas dalībvalstis programmā ir pārstāvētas pārāk bieži, savukārt citas nav pārstāvētas gandrīz nemaz.

Galvenie ieteikumi

- Labāk definēt prioritātes: Komisijai būtu jāiegulda vairāk laika un cilvēkresursu prioritāšu noteikšanas procesā, lai nodrošinātu to, ka prioritātes var atbilstīgi sasniegt ar piešķirto budžetu.
- Reālistisks projekta risku novērtējums un labākas risku mazināšanas stratēģijas: Komisijai būtu labāk jāuzrauga riski visā projekta īstenošanas laikā, piemēram, prasot iesniegt īsus progresa ziņojumus, kuros tiktu noteikti visi potenciālie riski, tiklīdz tie rodas, īstenojot projektu.
- Attiecībā uz uzraudzību un novērtēšanu lielāku uzmanību pievērst ietekmes novērtēšanai visos līmeņos, nevis tikai ieguvumiem. Tas saskan ar vajadzību vākt, analizēt un izmantot objektīvus un neatkarīgus pierādījumus, lai veiktu projekta un programmas novērtējumus. Palielināt koncentrēšanos uz to vajadzību novērtējumu, kuras katrs projekts cenšas risināt.
- Izpētīt veidus, kā veicināt, lai citas organizācijas, arī citās dalībvalstīs, pārņemtu projektu iznākumus, rezultātus un paraugpraksi, tostarp piešķirt vairāk resursu tulkošanai, saziņai un izplatīšanai.
- Palielināt programmas intervenču loģiku. Saskaņā ar programmas darbības jomu un tās vispārīgajiem un konkrētajiem mērķiem un prioritātēm, darbības veidiem un intervences un īstenošanas pasākumu veidiem Komisijai ir jācenšas palielināt intervenču loģiku⁶⁰ un jebkādā programmas nākamajā turpinājumā jānodrošina, lai attiecības starp loģisko pamatu, mērķiem, ieguldījumiem, ieguvumiem, līdzekļu saņēmējiem, sagaidāmajiem iznākumiem un ietekmi būtu skaidri formulētas, precīzas un konkrētas.

⁶⁰ Skatīt, piemēram, piecu to programmu *ex post* novērtējumu, kas tika īstenotas saskaņā ar 2007.–2013. gada finanšu plānu, Īpašās programmas novērtējums: Programma „Pamattiesības un pilsonība” (PP), ICF, 2015. gada 28. jūlijs, 1.–2. lpp. http://ec.europa.eu/justice/grants1/files/expost_evaluations_2007_2013/frc_programme_evaluation_final_report.pdf **Error! Reference source not found.**